

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ρέθυμνο

2015-2016

Πτυχιακή Εργασία

***Κρίση Νομιμοποίησης & Πολιτικό Σύστημα:
Τα Ιουλιανά (1965)***

Επιβλέπων καθηγητής: Θανάσης Γκιούρας

Άννα Λιαρούτσου

A.M.: 2316

Περιεχόμενα

A. Εισαγωγή	2
B. Ιστορικό Πλαίσιο & Πραγματολογικός Χάρτης	7
i. Κράτος της Δεξιάς	
▪ Εκλογικές αναμετρήσεις και κυβερνητικά σχήματα	7
▪ Σκιαγράφηση Οικονομικής Πολιτικής του Κράτους Δεξιάς και ο Ξένος Παράγοντας	11
▪ Αντικομμουνιστικός Αγώνας- Παρακράτος	14
ii. Τρίπτυχο Στέμμα- Στρατός- Εκτελεστική Εξουσία	18
iii. Γεγονότα Ιουλιανών (15 Ιουλίου- Σεπτέμβριος 1965)	20
Γ. Κρίση Νομιμοποίησης του Πολιτικού Συστήματος	
i. Κρίση από τα “πάνω”	24
ii. Κρίση από τα “κάτω”	30
Δ. Ρόλος του Κέντρου & της Αριστεράς	37
i. Γεώργιος Παπανδρέου, Κέντρο & Ένωση Κέντρου	38
ii. Ιουλιανά: Αντιφάσεις & Πόλωση	41
iii. Αδυναμία συσπείρωσης μαζών από την Αριστερά	44
E. Επίλογος/ Συμπεράσματα	
ΣΤ. Βιβλιογραφία	

A. Εισαγωγή

Η δομή του μετεμφυλιακού ελληνικού κράτους, του *Κράτους Δεξιάς*, που χρονικά και μόνο απλώνεται πάνω από μια δεκαετία, εμφανίζει τη ηχηρότερη εμπλοκή και το μεγαλύτερο ρήγμα του, με τη πολιτική κρίση του θέρους του 1965. Τα επωνομαζόμενα *Ιουλιανά* έρχονται να εκφράσουν την καταπίεση μέγιστου μέρους αποκλεισμένων κοινωνικών ομάδων και τάξεων σε ένα πολιτικό σύστημα αρθρωμένο σε ξένες παρεμβάσεις, παρακρατικές πολιτικές και παρασκηνιακές, αντιθεσμικές λειτουργίες. Οι βασικοί πυλώνες συγκρότησης του μετεμφυλιακού κράτους αποτελούνται από τον Στρατό, το Παλάτι και την Εκτελεστική Εξουσία, που ταυτίζεται τόσο με τη Δεξιά, όσο και πιο συγκεκριμένα με το πρόσωπο του Κωνσταντίνου Καραμανλή, χωρίς να μπορέσει να παραβλεφθεί η αμερικανική επιρροή.

Η ήττα της Δεξιάς και η ανάδειξη του κεντρώου, κατά τη ρητορεία της εποχής, Παπανδρέου, το 1963 αποτελεί και σημείο έναρξης του ρήγματος ενός πολιτικού συστήματος, που είχε υφανθεί με τέτοια αλληλουχία ανάμεσα στους τρεις πυλώνες εξουσίας, όπου φάνταζε αμετάβλητο. Ακριβώς αυτή η προσπάθεια επαναφοράς της λειτουργίας του “ιστού” αυτού με την απομάκρυνση του Γεωργίου Παπανδρέου, θα επιφέρει την κρίση του Ιουλίου-Αυγούστου 1965 με την πραξικοπηματική παρέμβαση του βασιλιά Κωνσταντίνου Β΄ πριν και μετά την παραίτηση του πρώτου από την πρωθυπουργία στις 15 Ιουλίου του 1965. Τα γεγονότα που ακολουθούν σε ενδοκοινοβουλευτικό επίπεδο φανερώνουν τη πολιτική κρίση εκπροσώπησης· με μοναδικό πρόσχημα της ήδη διαρρηγμένης δημοκρατίας, οι προσπάθειες σχηματισμού κυβέρνησης απέτυχαν δυο φορές, με τη τρίτη τον Σεπτέμβριο του 1965 να συγκροτείται στο απόλυτο όριο. Πιο συγκεκριμένα, ο επικοινωνιακός ελιγμός του Παλατιού να διορίσει τον Αθανασιάδη- Νόβα πρωθυπουργό και εκείνος με τη σειρά του να στηριχθεί στις ψήφους εμπιστοσύνης από τους “αποστάτες” της ΕΚ, συνδυαστικά με τις ψήφους της ΕΡΕ, φάνταζε αναίμακτος, καθότι προβαλλόταν η ΕΚ ως κυρίαρχο κόμμα, όπως αναδείχθηκε άλλωστε από τις εκλογές του '64. Ο αναβρασμός και η αντίδραση του απομακρυσμένου Παπανδρέου όμως, την εμποδίζει και καταψηφίζεται. Επόμενος ελιγμός αποτελεί ο Τσιριμώκος, πρώην μέλος του ΕΑΜ και στα μάτια των συντηρητικών κύκλων ακραία επιλογή, αλλά παρόλα αυτά αναγκαία, ώστε να επιτευχθεί η συγκρότηση κυβέρνησης. Ο πολιτικός καιροσκοπισμός του Τσιριμώκου όμως, του αποδίδει τον ρόλο του “μασκαρά”, σύμφωνα και με το δημοφιλές σύνθημα της περιόδου, και καταψηφίζεται. Η τελευταία προσπάθεια, με επικεφαλής τον Στεφανόπουλο, χαρακτηρίζεται από τον κατευνασμό του πλήθους, ήδη από τα τέλη Αυγούστου, τη μεσολάβηση του Συμβουλίου του Στέμματος στις αρχές του Σεπτεμβρίου και τέλος, τη δημιουργία τόσων χαρτοφυλακίων σε

υπουργικές και υφυπουργικές θέσεις, ώστε συνυπολογιζόμενος της δικής του ψήφου, η κυβέρνηση να σχηματισθεί στο όριο των 152 ψήφων.

Οι τακτικές, τόσο των μεμονωμένων πολιτικών προσώπων, όσο του Παλατιού, αποδίδουν στη πολιτική μια εικόνα δημοκρατικής καρικατούρας, την οποία αντιλαμβάνεται ο λαός και διαδηλώνει εναντίον στην εξόφθαλμη καταπάτηση του Συντάγματος. Οι διαδηλώσεις είναι οι εντονότερες και μαζικότερες των τελευταίων είκοσι χρόνων, δηλαδή από την λήξη του Εμφυλίου, συμπεριλαμβανομένου της κηδείας του δολοφονηθέντος Γρ. Λαμπράκη, το 1963. Μεγάλο μέρος των συμμετεχόντων αποτελούνταν από το φοιτητικό σώμα, που ακόμη και αν εγκόλπωνε τις μνήμες της Κατοχής και της Εμφύλιας σύρραξης, δεν αποτελούσε μέρος της, όμως παρόλα αυτά επιδεχόταν τον κοινωνικό αποκλεισμό που επέβαλαν οι νικητήριες δυνάμεις της Δεξιάς. Εργάτες, οικοδόμοι, πρώην εξόριστοι και αγωνιστές που είχαν βρεθεί στο περιθώριο ή κυνηγήθηκαν από το μετεμφυλιακό κράτος και έπρεπε να υποβάλλονται σε έλεγχο των “κοινωνικών και πολιτικών τους φρονημάτων” με το περιβόητο “πιστοποιητικό” συμπλήρωναν το πολυμορφικό κίνημα που ξέσπασε τον Ιούλιο του '65. Βεβαίως, εκφράστηκαν “δια στόματος” Γεωργίου Παπανδρέου και κλήθηκε να εκφράσει εκείνος, ως ο προδομένος από το πολιτικό σύστημα, τα αιτήματά του. Τέτοιο ήταν το αίτημα (η αλλαγή του καθεστώτος), που δεν υποστηριζόταν ο αρχηγός της Ένωσης Κέντρου μόνο από ψηφοφόρους του κόμματος του, αλλά εκείνος ήταν η αφορμή να εκφραστούν ενάντια στην κοινωνική καταπίεση δυο δεκαετιών.

Η απόφαση του Παπανδρέου, σε πλήρη σύμπλευση με τη μοναρχία και τους υπόλοιπους πολιτικούς θεσμούς, οδηγεί σε μια αίσθηση αναμονής για επικείμενες εκλογές, οι οποίες όμως είχαν εκ των έσω συμφωνηθεί να καθυστερήσουν, ώστε να κατευναστεί ο λαός και να μη θέσει καθεστωτικό ζήτημα με τη ψήφο του. Οι εκλογές ορίζονται για τον Μάιο του 1967 και τις “προλαμβάνει” το πραξικόπημα των Συνταγματάρχων τον Απρίλιο του ίδιου έτους.

Ζητούμενο, επομένως, αλλά και σημείο πρόκλησης ενδιαφέροντος για την συγγραφή της παρούσας εργασίας, αποτελεί αυτή ακριβώς η παράφραση της σύγχρονης ιστορίας· ότι δηλαδή, η δημοκρατία καταλύθηκε από τους Συνταγματάρχες, χωρίς να αναφέρεται στο πρώτο χτύπημα που δέχεται το πολύπαθο δημοκρατικό πολίτευμα, τόσο εν γένει μετεμφυλιακά, όσο και συγκεκριμένα κατά τη κρίση των Ιουλιανών.

Η ιστορική συνέχεια και η συλλογική μνήμη, ως όροι, *αγνοούνται* από τις νεότερες γενιές, όσον αφορά τα πεπραγμένα της Κατοχής, του Εμφυλίου Πολέμου, τα χαρακτηριστικά ανασυγκρότησης του μετεμφυλιακού κράτους, τα Ιουλιανά έως το απριλιανό πραξικόπημα·

δημιουργείται, έτσι, και ένα γνωσιακό κενό κατανόησης της μεταπολιτευτικής περιόδου που ακολούθησε και στο τέλος της οποίας βρισκόμαστε εμείς σήμερα. Συνεπώς, δε δύναται να ασκηθεί κριτική στο σήμερα, χωρίς την ιστορική κατοχύρωση του χθες, την συνειδητοποίηση της σημασίας του για την πορεία εξέλιξης του σύγχρονου ελληνικού κράτους.

Καθότι η ένταξη μιας τέτοιας ιστορικής περιόδου στα πλαίσια μιας πτυχιακής εργασίας θα αδικούσε την ίδια τη μελέτη, επιλέχθηκαν τα *Ιουλιανά* ως μια από τις άγνωστες -ή καλύτερα μη προβαλλόμενες- στιγμές της μετεμφυλιακής, ελληνικής ιστορίας. Προσωπικά, από μεμονωμένα πρόσωπα έως πολιτικές τακτικές, δημιουργείται αίσθημα *εντύπωσης* όσον αφορά την ιστορική κάθαρση που επήλθε σε ορισμένα ιστορικά πρόσωπα, όπως ο “*Εθνάρχης*” Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο “*Γέρος της Δημοκρατίας*” Γεώργιος Παπανδρέου μέχρι και τον “*αποστάτη*” αλλά μετέπειτα πρωθυπουργό, Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, συνδυαστικά βεβαίως και με τον νεποτισμό που τυγχάνει να ακολουθεί τα παραπάνω παραδείγματα, όχι μόνο σχετικά με τη συγγένεια, αλλά και με τις πολιτικές συνέχειες.

Ιστορικές αναλογίες, επίσης, μπορούν συχνά να εντοπίζονται, αλλά διατρέχουν τον κίνδυνο να προβαίνουν σε νοητικά άλματα και θεωρητικά κενά, επομένως, ακόμη και αν μεγάλο μέρος της εργασίας αυτής εκπονούνταν κατά τα *σύγχρονα Ιουλιανά* του 2015, όπου δόθηκε η δυνατότητα στον λαό να εκφράσει με δυναμικό τρόπο το δικό του αίτημα μέσω δημοψηφίσματος της 5ης Ιουλίου με την ολική μεταστροφή του αιτήματος αυτού, δε οφείλει να μπει σε σύγκριση με τις μέρες του '65. Πυροδοτεί, παρόλα αυτά, μια *ανάγκη* για εκβαθέων αναδίφηση της πολιτικής ως διαρθρωμένο σύστημα: αν η νομιμοποίηση που δέχεται η δημοκρατία αρκεί να καθοδηγείται από τους τύπους, αν δηλαδή, όπως αναφέρει ο Πουλιαντζάς “η νομιμότητα συγχέεται με το έννομο”, ποια η θέση του κυρίαρχου λαού στις αποφάσεις και τακτικές αυτές.

Έτσι, η εργασία αυτή, διερευνώντας σε πρώτο επίπεδο τη δόμηση του Κράτους Δεξιάς με μια βασική χαρτογράφηση των δεδομένων, πολιτικών κινήσεων και πρακτικών, θα αναζητήσει τη *νομιμοποίηση* άνωθεν αρχικά, στα όρια της αστικής, αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας τη περίοδο της μετεμφυλιακής Ελλάδας. Σημαίνοντας σημασία, όμως, στα πλαίσια ενός δημοκρατικού πολιτεύματος είναι και η νομιμοποίηση που προέρχεται και αποδίδεται από τα κάτω, με τις μαζικές κινητοποιήσεις των Ιουλιανών να “ξεφεύγουν” από πολιτική καθοδήγηση κάποιου κόμματος και να τα ξεπερνάει. Τα μέσα πάλης του “κυρίαρχου” λαού, όπως η γενική απεργία, οι διαδηλώσεις και οι καταλήψεις, εκφράζουν έναν πιο δυναμικό

τόνο στο αίτημα της πολιτειακής αλλαγής και επαναφέρει ισχνά μνήμες του ΕΑΜικού μηνύματος περί πολιτικής αλλαγής, οι οποίες όμως είτε δεν εκφράστηκαν είτε εντάχθηκαν στη λογική της ανάθεσης, τόσο ευθυνών, όσο πολιτικών των εμπλεκόμενων προσώπων, όπως ο Παπανδρέου. Με τον τρόπο αυτό, συναντάμε και το επόμενο ερώτημα, στο τελευταίο κεφάλαιο, για την *επιλογή* Παπανδρέου· πώς δηλαδή, ένας αστικός κομματικός σχηματισμός με επικεφαλής έναν γηραιό και καιροσκόπο πολιτικό, εγκόλπωσε τέτοιες δυναμικές μερίδες του λαού, που διαπέρασαν τη δυναμική του ίδιου, αλλά παρόλα αυτά, κατόρθωσε να τις κατευνάσει και εν τέλει, να τις κατευθύνει. Οι αντιφάσεις, τόσο της Ένωσης Κέντρου, όσο και του Παπανδρέου, εντοπίζονται όχι τόσο στις ημέρες του θέρους του 1965, αλλά από την ίδια τη συγκρότηση του κόμματος και αποτελεί ένα από τα σημεία που θα σταθούμε. Τέλος, η διερεύνηση για το ποιός ο ρόλος της Αριστεράς σε ένα τέτοιο πολυμορφικό κίνημα, όπου θα όφειλε να είναι διακριτή και έτοιμη να καρπωθεί από την έκφραση των αποκλεισμένων, κοινωνικών ομάδων, τις οποίες εκπροσωπούσε. Η ΕΔΑ, που εξέφραζε κομματικά την Αριστερά τις μέρες των Ιουλιανών, όμως είτε λόγω της γενικότερης αμυντικής της πολιτικής στάσης, είτε στη προσπάθεια απομάκρυνσής της από το ΕΑΜικό αίτημα της κοινωνικής μεταβολής, διαχειρίστηκε ως μη όφειλε την αγωνιστική έκφραση του λαού.

Β. Ιστορικό Πλαίσιο & Πραγματολογικός Χάρτης

i) Κράτος της Δεξιάς

Η ένταξη της Ελλάδας στη σφαίρα επιρροής του “Δυτικού Κόσμου” αν και έχει κριθεί ήδη πριν τη λήξη του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου (Συνθήκη Γιάλτας, Φεβρουάριος 1945), παγιώνεται με την ένταξη της Ελλάδας στο Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ (1947), ενώ ουσιαστικά, εξασφαλίζεται με την νίκη των δεξιών δυνάμεων στον Εμφύλιο Πόλεμο. Πασιφανής είναι επομένως, η επιρροή των ξένων δυνάμεων στα πεπραγμένα της περιόδου, τόσο του Εμφυλίου, όσο και της ανασυγκρότησης του κράτους της δεκαετία του 1950. Η εδραίωση της Δεξιάς, μέσω του κρατικού μηχανισμού, συνίσταται από αρκετούς παράγοντες, με βασικότερους το ξένο- κυρίως αμερικανικό- προστατευτισμό και παρεμβατικότητα και τον “αντικομμουνιστικό αγώνα” της κυβερνητικής, συντηρητικής Δεξιάς, αποκλείοντας έτσι, μεγάλες μερίδες πληθυσμού από τον δημόσιο βίο (Meynaud, 2002, τ. Α’, 63-64,124,208-213,467-471).

Οι εκλογικές αναμετρήσεις της δεκαετίας του ’50 αναδεικνύουν νικηφόρα τη Δεξιά, αρχικά με το κόμμα *Εθνικός Συναγερμός* του Παπάγου και έπειτα με την *Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ)* του Καραμανλή, με σημείο καμπής τις εκλογές “βίας και νοθείας” του 1961, την ανατροπή της Δεξιάς και την ανάδειξη του Γεωργίου Παπανδρέου με την *Ένωση Κέντρου (ΕΚ)* το 1963 έως την εκδήλωση της κρίσης των Ιουλιανών. Καθότι τα τελευταία, αποτελούν σημείο αναφοράς και ανάλυσης της εν λόγω εργασίας, θεωρείται απαραίτητη μια – έστω επιφανειακή- ανάπτυξη των εκλογικών αποτελεσμάτων για την εδραίωση του *Κράτους της Δεξιάς* ως αρχικό της στάδιο. Ακολουθεί η οικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε βάσει, άλλωστε και των αμερικανικών αιτημάτων, στα οποία οφείλουμε και να εστιάσουμε. Τέλος, δεν γίνεται να κάνουμε λόγο για παγίωση *Κράτους Δεξιάς*, χωρίς να αναφερθούμε σε ποιους αντιπαράκειται και έτσι, θα αναπτυχθεί η έννοια και το περιεχόμενο του *αντικομμουνιστικού αγώνα* σε πολιτικό- κομματικό επίπεδο, αλλά και στις κοινωνικές του πρακτικές.

▪ Εκλογικές Αναμετρήσεις & Κυβερνητικά Σχήματα (1951- 1964)

Σημείο εκκίνησης της θεμελίωσης της Δεξιάς θεωρείται η συσπείρωση ηγετικών της προσωπικοτήτων γύρω από τον στρατάρχη Παπάγο και το κόμμα Εθνικό Συναγερμό (ΕΣ) το 1951, έπειτα από την ήττα και διάσπαση του Λαϊκού Κόμματος στις εκλογές του 1950. Από το 1951 έως και το 1963 η Δεξιά διατηρεί την κυβερνητική εξουσία και γίνεται, λοιπόν,

ταυτόσημη του Κράτους, όχι μόνο σε επίπεδο εκτελεστικής εξουσίας, αλλά και στη δόμηση αλληλένδετων, εξουσιαστικών μηχανισμών, όπως ο Στρατός ή το παρακράτος. Ας σημειωθεί, όσον αφορά την ίδρυση του ΕΣ, πως προηγείται μεν, η παραίτηση του Παπάγου από τον στρατό, δεν αφήνει όμως ανυπεράσπιστα τα συμφέροντα του, όταν έρχεται στην εξουσία, καθιστώντας έτσι, τον στρατό βασικό πυλώνα της εξουσίας (Χαραλάμης, 1985, 39,43). Η έλλειψη πλειοψηφίας εντός κοινοβουλίου αναγκάζει τη κυβέρνηση Παπάγου να κηρύξει νέες εκλογές το 1952, στις οποίες εξασφαλίζει τις 247 από τις 300 έδρες και διατηρεί την εξουσία μέχρι τον θάνατό του, το 1955. Σύμφωνα με τον Meynaud (2002, τ. Α',124), η κυβέρνηση Παπάγου, που κατέχει και την υποστήριξη των αμερικανικών αρχών, εισάγει στη πολιτική ζωή “έναν βοναπαρτικό ρυθμό που θα επιζήσει”, εννοώντας τη περιφρόνηση του κοινοβουλίου με την υποταγή των βουλευτών στον ίδιο. Η υπερτροφία αυτή, της εκτελεστικής εξουσίας, όπως αναφέρεται, θα αποτελέσει σημείο κλειδί για τη μετέπειτα ροή των κομματικών και πολιτικών συσχετισμών, κυρίως με τους ρόλους της Μοναρχίας και του Στρατού να πρωταγωνιστούν (βλ. Κεφ. Βii).

Με τον θάνατο του Παπάγου, η ηγεσία του ΕΣ, αντί ν' αναδειχθεί με επίσημη εκλογή εντός του κόμματος, διορίζεται από το Στέμμα και δίδεται σε έναν νέο “πολιτικό δευτέρας τάξης”, τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, βασιζόμενο στη θητεία του ως Υπουργός Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων στη Κυβέρνηση Παπάγου. Τόσο ο διορισμός από τον βασιλιά, όσο και η επιλογή του Καραμανλή προκαλεί αντιδράσεις που εκφράζονται κυρίως με την αποχώρηση από τον ΕΣ, ενός εκ των επίλεκτων για την διαδοχή, Στ. Στεφανόπουλο. Όσον αφορά την πραγματική αιτία, επιλογής του Κ. Καραμανλή, σημαίνουν γεγονός της περιόδου ήταν η επίλυση του Κυπριακού και ο νέος αρχηγός αποτελούσε αποδεκτή λύση από τις αγγλοσαξωνικές δυνάμεις και την πολιτική που επιθυμούσαν να εφαρμόσουν (Meynaud, 2002, τ. Α',125). Ακολουθώντας μια πολιτική περισσότερο επικοινωνιακή, ο Καραμανλής διαλύει τον *Εθνικό Συναγερμό*, ώστε να δημιουργήσει την *Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ)*, ενσωματώνοντας τον μεγαλύτερο κορμό στελεχών του ΕΣ στην ΕΡΕ.

Η ΕΡΕ, αν και νικηφόρα στις εκλογές του 1956, έχει ενσωματώσει αρκετές προβληματικές. Αρχικά, το πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα δημιούργησε εντάσεις, καθότι ένας νόμος της κυβέρνησης Παπάγου για την διασφάλιση των παραδοσιακά δεξιών εκλογικών περιοχών. Για παράδειγμα, παρατηρήθηκε αδικαιολόγητη μετακίνηση γεωγραφικών συνόρων εντός εκλογικών διαμερισμάτων για την προάσπιση δεξιών φέουδων, όπου εφαρμοζόταν η πλειοψηφική, εν αντιθέσει με την αναλογική εκεί που μειοψηφούσε (Meynaud, 2002,τ. Α',127). Πέραν του περίπλοκου εκλογικού νόμου, το 1956, γίνεται να κάνουμε λόγο για την

απαρχή της πόλωσης Δεξιάς- Αντιδεξιάς, που μέλλει να διαρρηχθεί με την άνοδο του Κέντρου στις αρχές του 1960. Προς το παρόν, η ΕΡΕ κατορθώνει να ενσωματώσει αφενός τον αμιγώς αστικό πληθυσμό, αλλά και τους “πλουτίσαντες επί Κατοχής”, όπως σημειώνει ο Νικολακόπουλος (1985,78) και αφετέρου, να διατηρήσει τη ψήφο των αγροτικών περιοχών. Κατέχει στο κοινοβούλιο 165 έδρες με συνασπισμό της Δημοκρατικής Ένωσης να ακολουθεί με 132. Με φόντο τον εν λόγω εκλογικό νόμο, που προφανώς είχε λειτουργήσει υπέρ της ΕΡΕ, παράλληλα με την αποχώρηση βουλευτών από το κυβερνητικό σχήμα (έπειτα από τη διαφωνία του σχετικά με ένα νομοσχέδιο), ο Καραμανλής υποβάλλει την παραίτησή του στον βασιλιά και κηρύσσει νέες εκλογές, αυτή τη φορά με ένα εκλογικό σύστημα ενισχυμένης αναλογικής (Meynaud, 2002, τ. Α',146).

Οι εκλογές του 1958, όπως και οι μετέπειτα του 1961 έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού το '58, από τη μια, μιλάμε για την κυβερνητική παγίωση του Κράτους της Δεξιάς με σύνολο 171 εδρών, αλλά από την άλλη, ο αριστερός κομματικός σχηματισμός της *Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ)* εκλέγεται στην αντιπολίτευση με 79 έδρες, τοποθετώντας την στον πολιτικό χάρτη. Αν και η κυβέρνηση της ΕΡΕ που προκύπτει από τις εκλογές του '58 δε διέπεται από κάποιο σχίσμα, κηρύσσονται σχετικά πρόωρες εκλογές το 1961.

Στο ενδιάμεσο διάστημα, η κυβερνητική στάση έναντι της Αριστεράς, ειδικά μετά της συσπείρωσή της γύρω από την ΕΔΑ, αλλά και της Μοναρχίας, σκληραίνουν ενδυναμώνοντας τα “έκτακτα μέτρα” του παρασυντάγματος του 1952 κατά του *κομμουνιστικού κινδύνου*, στον οποίο θα γίνει εκτενέστερη αναφορά παρακάτω, εστιάζοντας στη παρούσα φάση στις κοινωνικές πρακτικές της κυβέρνησης παραμονές των εκλογών του 1961. Μέσω παρακρατικών ομάδων, ακόμα και με την εξόφθαλμη συγκάλυψη της αστυνομίας και της χωροφυλακής, πληθυσμοί σε όλα τα μέρη της Ελλάδας, αγροτικών ή αστικών, δέχθηκαν από απειλές έως επιθέσεις για την “αναχαίτιση” της ΕΔΑ στις εκλογές. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, οι εκλογές του 1961 χαρακτηρίζονται και ως *εκλογές βίας και νοθείας* (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 148).

Σημειωτέο γεγονός, επίσης, πριν τις εκλογές του 1961, είναι και η ίδρυση της *Ένωσης Κέντρου(ΕΚ)* από το Γεώργιο Παπανδρέου, έπειτα από την ενσωμάτωση προθύστερων κεντρώων σχηματισμών που είχαν κατακεραυνωθεί από την επικράτηση της Δεξιάς. Η απήγηση της ΕΚ λειτουργεί ως “εναλλακτική λύση” για αποφυγή της πόλωσης Δεξιάς-Αριστεράς. Στην πόλωση αυτή άλλωστε, στρέφεται ο αρχηγός του κόμματος και κηρύσσει τον γνωστό “Ανένδοτο”- διμέτωπο αγώνα, που φαίνεται να βλάπτει τον αριστερό χώρο

περισσότερο, κυρίως μετά της τρομοκρατικές πρακτικές του κράτους και του παρακράτους πριν τις εκλογές- πρακτικές τις οποίες επικροτούσε και ο Παπανδρέου. Χωρίς περαιτέρω ανάλυση σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί η άποψη των Βερναρδάκη & Μαυρή (1990, 185) πως δεν αναδείχθηκε όπως όφειλε η πάγια αντίφαση της ΕΚ ως ένα αμιγώς “αστικό κόμμα με λαϊκές, κοινωνικές προσβάσεις”.

Λόγω των εκφοβιστικών επιχειρήσεων παρακρατικών ομάδων και παράνομων εγγραφών στις εκλογές του 1961, η ΕΡΕ αναδεικνύεται νικήτρια με 176 έδρες· η ΕΚ ακολουθεί με 100 και η ΕΔΑ με 24 έδρες (Meynaud, 2002, τ. Α', 142). Αν και η τρομοκρατία των εκλογών του '61, είχαν ως βασικό στόχο την αποδυνάμωση της ΕΔΑ και του ΕΑΜικού μπλοκ που εκπροσωπούσε, οι κυβερνητικές πρακτικές έγιναν σημείο πυροδότησης και τομή στην ανάπτυξη και πολιτικοποίηση των κοινωνικών αγώνων της δεκαετίας του '60, με αποκορύφωμα τα Ιουλιανά (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 242-244). Αντιδράσεις παρατηρούνται εκτός και εντός του κοινοβουλίου με την ΕΚ και την ΕΔΑ να ασκούν κριτική τόσο στην ΕΡΕ, όσο και στον ίδιο τον πρωθυπουργό. Αποκορύφωμα αποτελεί η δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ, Γρ. Λαμπράκη στη Θεσσαλονίκη, το Μάιο του 1963 από παρακρατικούς εγκληματίες και η ακόλουθη αδυναμία του Καραμανλή να διαχειριστεί τον κοινωνικό αναβρασμό. Εν τέλει, παραιτείται και μεταβαίνει στο Παρίσι, όπου απέχει από τα καθοριστικά γεγονότα της δεκαετίας του '60 και της δικτατορίας, καθιστώντας τον “καθαρή προσωπικότητα”, ώστε να αναλάβει την διακυβέρνηση της χώρας μεταπολιτευτικά, μένοντας στην – άνευ συλλογικής μνήμης- ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας ως ο “Εθνάρχης”. Ας σημειωθεί, επανερχόμενοι στο 1961, πως οι αμερικανικές αρχές προτίμησαν να θυσιαστεί ο αρχηγός του Δεξιού κόμματος, απ' ότι το ίδιο το δεξιό κόμμα της ΕΡΕ (Meynaud 2002, τ. Α', 147), στο οποίο χρίστηκε διάδοχος από τον απερχόμενο πρόεδρο, ο Π. Κανελλόπουλος.

Ως αποτέλεσμα της έντασης της προηγούμενης περιόδου, παύει έπειτα από δώδεκα συνεχόμενα χρόνια, η επικράτηση της Δεξιάς στις εκλογικές αναμετρήσεις. Η ΕΚ με 138 έδρες (ΕΡΕ 132, ΕΔΑ 28, Κόμμα Προοδευτικών 2), παρόλα αυτά αδυνατεί να συγκροτήσει κυβέρνηση και κηρύσσει νέες εκλογές για το 1964, στις οποίες καταλαμβάνει 171 έδρες, έχοντας συσπειρώσει ψηφοφόρους κυρίως της ΕΔΑ που λαμβάνει 22 έδρες και με την ΕΡΕ, τέλος, να λαμβάνει 107(ό.π). Η κυβέρνηση της ΕΚ θα μας απασχολήσει παρακάτω, όσον αφορά την εκδήλωση της κρίσης του θέρους του 1965, καθώς το παρόν κεφάλαιο εξετάζει την εδραίωση του Κράτους της Δεξιάς μέσω των εκλογικών αναμετρήσεων και κυβερνητικών εναλλαγών.

- ο Σκιαγράφηση Οικονομικής Πολιτικής του Κράτους Δεξιάς και ο Ξένος Παράγοντας

“Η πολιτική κυριαρχία διευκολύνει την οικονομική κατάκτηση, αλλά η δεύτερη έχει τη φυσική ροπή να παγιώνει τη πρώτη”, σύμφωνα με τον Meynaud (2002, τ. Α', 456), και βάσει αυτού οφείλουμε να αναδείξουμε βασικά σημεία και οικονομικές πρακτικές της πολιτικής εξουσίας τη περίοδο ανασυγκρότησης του μετεμφυλιακού κράτους. Ταυτόχρονα, όμως, εγείρεται το ερώτημα για το ποιος ασκούσε πραγματική πολιτική εξουσία στην Ελλάδα της δεκαετίας του '50 (και δεκαετιών που ακολούθησαν)- όπου η απάντηση συμπεριλαμβάνει τον- απαρχής συγκρότησης του ελληνικού κράτους- Ξένο Παράγοντα και στην προκειμένη περίοδο που εξετάζουμε, την αμερικανική παρέμβαση, άλλοτε υπό την μορφή αρωγής για ανοικοδόμηση ή επενδύσεις ξένων κεφαλαίων και άλλοτε ως καθαρές, πολιτικές εντολές.

Η ανασύσταση του ελληνικού κράτους έχει μια βασική, ειδοποιό διαφορά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες που ενεπλάκησαν στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο- την εμφύλια σύρραξη που ακολούθησε τη λήξη του Πολέμου, όπου- πέραν του κοινωνικού διχασμού και κατακερματισμού των κοινωνικών δομών- δε τέθηκαν οι βάσεις για ανασυγκρότηση έως τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '50 και την επικράτηση της Δεξιάς, ως νικητήρια δύναμη του Εμφυλίου. Αρχικό μέλημα της πολιτικής εξουσίας ήταν ο εκσυγχρονισμός- τόσο της παραγωγής, όσο των δομών και υποδομών. Παρόλα αυτά, τα μέσα επίτευξης αυτού του εκσυγχρονισμού, ορίστηκαν κυρίως από ξένα επενδυτικά κεφάλαια και ιδιωτικούς επιχειρηματικούς κύκλους, καθότι για την πολιτική του Καραμανλή, ήταν πάγιο ζητούμενο η ταξική πειθαρχία ή ορθότερα, η ανάδειξη και διατήρηση της αστικής ηγεμονίας (Χαραλάμπης, 1985, 57-59).

Ο εκσυγχρονισμός σε επίπεδο παραγωγής συμβαδίζει με τη βιομηχανία, η ανάπτυξη της οποίας, στην Ελλάδα του 1950, βασίστηκε σε ξένα επενδυτικά κεφάλαια. Ενώ, λοιπόν, στατιστικά, υπάρχει απόλυτη αύξηση της βιομηχανικής δραστηριότητας δεν παρατηρείται αντίστοιχη οικονομική απόδοση, κυρίως λόγω της έλλειψης σχεδίου, κατάλληλου να διαχειριστεί σε μέγιστο βαθμό τους πόρους. Εν αντιθέσει, τα σχέδια που ακολουθήθηκαν, βασίστηκαν στις εισηγήσεις και επιταγές του ξένου κεφαλαίου. Παράλληλα δε, δεν

απορροφήθηκε το εργατικό δυναμικό, όπως όφειλε σε βιομηχανικές δραστηριότητες, διατηρώντας υψηλά τα ποσοστά ανεργίας (Meynaud, 2002, τ. Α', 431).

Ας αναφερθούμε και επιγραμματικά στη πολιτική του Καραμανλή, όσον αφορά την Κοινή Αγορά, στην οποία εντάσσει την Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του '60, όπου η ισχυροποίηση ενός ευρωπαϊκού κεφαλαίου, θα ήταν δυνατόν να ανταγωνιστεί το αμερικανικό κεφάλαιο. Παράλληλα, σκοπός της ενσωμάτωσης της πολιτικής αυτής, θα ήταν και η διεύρυνση της εσωτερικής αγοράς, για ελάφρυνση κατώτερων τάξεων. Τόσο οι συνεργασίες, όσο και η μετέπειτα πορεία της Ευρώπης, αλλά και ο ρόλος της Ελλάδας μέσα σε αυτήν, δε θα αναπτυχθεί περαιτέρω στην εν λόγω εργασία.

Συνεπώς, γίνεται λόγος μεν για τεχνοκρατική οργάνωση και προώθηση επενδύσεων και προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, με προϋπόθεση δε, την πολιτική καταπίεση των κυριαρχούμενων τάξεων. Τα μικροαστικά στρώματα από τη μία, περιθωριοποιούνταν στα αστικά κέντρα, καθότι αποκόπτονταν από τις σχέσεις πατρωνίας που διατηρούνταν στην ύπαιθρο και από την άλλη, στην εργατική τάξη σημειώνεται ανεργία ή/και χαμηλό, βιοτικό επίπεδο. (Χαραλάμπης, 1985, 100). Η ένδεια και ανέχεια των χαμηλότερων τάξεων, μάλιστα, αυξάνει τα ποσοστά καθαρής μετανάστευσης σε 129.000 τη περίοδο 1956-1961 και έως και 249.000 το 1961-1965 (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 131 πίνακας 29), όπου τα εμβάσματα των μεταναστών μεταφράζονται από τις κυβερνήσεις Καραμανλή ως μέσο οικονομικής σταθερότητας.

Οι αυξανόμενες αντιθέσεις εντός της κοινωνίας σε βάρος των κυριαρχούμενων τάξεων εκφράζεται με την συσπείρωση τους γύρω από τον κομματικό σχηματισμό της ΕΔΑ, όπως φάνηκε ήδη από τις εκλογές του 1958. Η πολιτική του Καραμανλή επομένως, που δεν επιθυμούσε να εφαρμόσει θεσμικές αλλαγές με το πρόσχημα της διατάραξης της ταξικής ισορροπίας, αφήνει το περιθώριο πολιτικοποίησης των κοινωνικών αντιπαραθέσεων, γεγονός που θα σήμαινε και την αποτυχία εδραίωσης της αστικής κυριαρχίας. Παρουσιάζεται έτσι, η ανάγκη ένταξης στο πολιτικό σκηνικό ενός ακόμη αστικού κόμματος, που θα απορροφήσει μεν, αποσυμφορήσει δε, τις μάζες. Αυτό το κόμμα ήταν η Ένωση Κέντρου, η πορεία του οποίου, κορυφώνεται στις μέρες των Ιουλιανών, που ενώ φαινομενικά προασπίζεται τις λαϊκές μάζες, παραμένει ένα καθαρά αστικό κόμμα και έρχεται αντιμέτωπο με τις αντιφάσεις του (Χαραλάμπης, 1985, 121).

Πέραν της σκιαγράφησης των οικονομικών πυλώνων των κυβερνήσεων Καραμανλή, όπως και οι αδυναμίες τους, που οδήγησαν άλλωστε, μεταξύ άλλων, στη παραίτησή του,

διαφαίνεται σε αυτές τις δραστηριότητες το ξένο στοιχείο· όχι μόνο σε επενδυτικό κεφάλαιο, αλλά και σε ευρύτερες γεωπολιτικές πτυχές και αποφάσεις της περιόδου. Πιο συγκεκριμένα, η ένταξη της Ελλάδας στο Δυτικό Μπλοκ βάσει της έκβασης τους Β' Παγκόσμιου, αλλά και Εμφυλίου Πολέμου, είναι αποκύημα της βρετανικής πολιτικής, η οποία με τη σειρά της, δηλώνει ρητά το 1946 και έπειτα πως αδυνατεί να συνδράμει περαιτέρω στην αρωγή των άρχουσων τάξεων, μεταβιβάζοντας την Ελλάδα στη σφαίρα επιρροής των Αμερικανών. Πιο συγκεκριμένα, το Μάρτιο του 1947 ο Πρόεδρος των ΗΠΑ, θέτει τα θεμέλια ένταξης της Ελλάδας στο Δόγμα Τρούμαν με γενικότερη αφορμή αυτή της κομμουνιστικής απειλής, αλλά και τη μετάβαση της χώρας στη ζώνη επιρροής του “ισχυρού προστάτη” από τον “ασθενή επικυρίαρχο- ΗΠΑ και Μεγάλη Βρετανία αντίστοιχα (Meynaud,2002, 466). Σε αυτούς τους δυο τομείς, άλλωστε, εντοπίζεται και η δίοδος που χρειαζόνταν οι ΗΠΑ να ενισχύσουν την επιρροή τους στην Ελλάδα: στον αντικομμουνιστικό αγώνα, ο οποίος θα αναλυθεί παρακάτω και σε οικονομικές παροχές, αρχικά για επιβίωση και έπειτα για ανοικοδόμηση.

Ο Meynaud (2002, τ. Α', 479) χαρακτηρίζει αυτή τη περίοδο, αλλά και πολιτική των Αμερικανών ως “οικονομική αποικία του ξένου κεφαλαίου”, που αποτελείται από αρχική οικονομική αρωγή προς το ελληνικό κράτος και ακολουθείται από άμεσες επενδύσεις από ξένους επιχειρηματικούς ομίλους, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως. Σχολιάζει, βεβαίως, πως η πρώτη προετοιμάζει και παγιώνει στη συνέχεια τη δεύτερη, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την ίδια την πολιτική αντιμετώπιση της ελληνικής, άρχουσας τάξης. Πέραν της ανοιχτής στήριξης των κυβερνήσεων Παπάγου και Καραμανλή, οι ΗΠΑ εξασφάλισαν ένα ευνοϊκό νομικό πλαίσιο, όσον αφορά τις επενδύσεις ξένων κεφαλαίων στην Ελλάδα, στις οποίες στη συνέχεια, ανατίθονταν η εκμετάλλευση των εθνικών πόρων. Για παράδειγμα, σημαντική είναι η διαμόρφωση δεσμών των Αμερικανών με το Υπουργείο Συντονισμού και τη κατάρτιση των οικονομικών προγραμμάτων της κυβέρνησης, όσο και τη προπαρασκευή δημοσίων έργων. Ας σημειωθεί εδώ, πως η δωρεάν βοήθεια των Αμερικανών, αντικαθιστάται από δάνεια που έρχονται να διογκώσουν το εξωτερικό χρέος της χώρας, αλλά παρόλα αυτά, βασικό μέλημα των δεξιών κυβερνήσεων ήταν η πάση θυσία συναλλαγματική σταθερότητα για επίτευξη ανάπτυξης (Meynaud, 2002, τ. Α', 468,488,518-519).

Οι σχέσεις CIA και ΚΥΠ είναι ένα ακόμη σημείο της διείσδυσης της αμερικανικής πολιτικής στο μετεμφυλιακό κράτος, αφού η πρώτη ανεφοδιάζε την τελευταία με όπλα, χρηματικά μέσα, εξοπλισμούς παρακολούθησης σε ολόκληρη τη χώρα, αλλά και εκτός αυτής. Βεβαίως, όπως σημειώνει ο Meynaud “οι σχέσεις [της CIA με την ΚΥΠ] ήταν σχεδόν σχέση εργοδότη με υφιστάμενου” (2002, τ. Α', 470)

Αδιάρρηκτη φαίνεται να είναι και η σχέση των Ελλήνων και Αμερικάνων Αξιοματικών του Στρατού, κυρίως λόγω του ΝΑΤΟ, που με τη σειρά του προμηθεύει πλήρως τον ελληνικό, στρατιωτικό εξοπλισμό, τόσο κατά τη διάρκεια, όσο και με τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου. Οι διασυνδέσεις του Ελληνικού Στρατού με τις προσταγές των ΗΠΑ, άμεσα ταυτιζόμενο με το ελληνικό Κράτος της Δεξιάς, θα έχουν καταλυτικό ρόλο, όχι μόνο στις εξελίξεις των Ιουλιανών, αλλά καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '60 μέχρι τη κατάλυση του πολιτεύματος από τη Χούντα των Συνταγματαρχών.

Παρατηρώντας, λοιπόν, πως η οικονομική επιβολή μπορεί να χαρακτηριστεί έως και πλήρης, ακολουθούμενο και από άμεση πολιτική καθοδήγηση, προστίθενται και αυτά τα σημεία στη δόμηση του Κράτους της Δεξιάς της μετεμφυλιακής Ελλάδας. Παρόλα αυτά, στα γεγονότα των Ιουλιανών που θα καλύψουμε, ύψιστο ρόλο λαμβάνει η διχοτόμηση των μαζών και ο αποκλεισμός μεγάλου μέρους του πληθυσμού από τη πολιτική ζωή της χώρας- έκφραση του οποίου υπήρξε η κρίση του '65.

- ο Αντικομμουνιστικός Αγώνας και Παρακράτος

Το πλέγμα εξουσίας της Δεξιάς μετά την οικονομική της πολιτική, η οποία όπως αναφέρεται παραπάνω επηρεάζεται άμεσα από το Foreign Office των ΗΠΑ, ολοκληρώνεται με τον επονομαζόμενο “αντικομμουνιστικό αγώνα”. Ο τελευταίος, αποτελεί βασικό πυλώνα πολιτικής ατζέντας για τις περισσότερες χώρες της μεταπολεμικής Ευρώπης, αλλά και πάγιο σημείο της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ έναντι της Σοβιετικής Ένωσης εν καιρώ, πλέον από το 1946 και έπειτα, Ψυχρού Πολέμου. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, έλαβε διαστάσεις καταπίεσης και καταστολής για μεγάλα μέρη του πληθυσμού- ή ακόμη γλαφυρότερα, όπως χαρακτήρισε η ΕΔΑ τις πρακτικές της κυβερνητικής ΕΡΕ, πως η χώρα οδηγούνταν σε έναν “ανοιχτό εκφασισμό” (Meynaud, 2002, τ. Α', 215).

Με το πρόσχημα της “εθνοπροσύνης” και τη συνεχή προσπάθεια των μηχανισμών εξουσίας να την καταστήσουν ως τη μόνη ορθή πολιτική συμπεριφορά, η εθνική συνείδηση βρίσκει τα ιδεώδη της στην ελληνοχριστιανική παράδοση και έχει ήδη ύπαρξη δημοφιλής στη πολιτική ρητορεία από τον 19ο αιώνα. Με την εκπαίδευση και τον στρατό να αποτελούν τα κύρια μέσα προπαγάνδας και ο εντοπισμός του “εχθρού” να αντικατοπτρίζεται σε όσους θέλουν να βλάψουν την ελληνική υπόσταση, αναπτύσσονται όροι σε επίσημα εγχειρίδια π.χ. του Γενικού Επιτελείου Στρατού περί “σλαβοκομμουνιστών”, οι οποίοι με τη σειρά τους,

είναι απειλή για τη χώρα. Αναπτύσσεται τόσο έντονα η ιδέα της εθνικής συνείδησης που ο Έλληνας δεν δύναται να ταυτίζεται με τον κομμουνιστή (Στεφανίδης, 2008).

Με απαρχή τα “έκτακτα μέτρα” ή αλλιώς και “μέτρα ασφαλείας” θεσπισμένα στο αποκορύφωμα του Εμφυλίου Πολέμου, κηρύσσεται το 1947 με τον νόμο 509 παράνομο το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, αλλά και όσοι πρόσκεινται σε αυτό, κυρίως μέσα από τους κόλπους του ΕΑΜ. Παραμένουν, παρόλα αυτά, σε ισχύ τα “έκτακτα μέτρα” παρά την εφαρμογή του- κατά τ’ άλλα αναθεωρημένου- Συντάγματος του 1952, αν και οι περισσότερες υποθέσεις με καταγγελίες σε βάρος “πολιτικών εγκληματιών” εκδικάζονται βάσει νόμου περί κατασκοπείας, θεσπισμένο επί Μεταξά, το 1936.

Καθότι εκτός εμπόλεμης κατάστασης από το 1949 και μετά με την στρατιωτική ήττα της Αριστεράς να την έχει αναχαιτίσει έως και συνθλίψει, το Κράτος της Δεξιάς- πάντα στα πλαίσια ξένων επιταγών- επιτείνει τον διχασμό, όχι τόσο για την ήττα του *ερυθρού κινδύνου*, αλλά για να καταφέρει η δική της πολιτική εξουσία να είναι κύριος ρυθμιστής του εθνικού συμφέροντος. Στα πλαίσια της συντριβής της Αριστεράς- πέραν βεβαίως της στρατιωτικής και κομματικής της εκπροσώπησης- τα “πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων” έρχονται να επηρεάσουν τη καθημερινότητα όσων μετείχαν ή οικογένειες αυτών μετείχαν σε οργανώσεις της Αριστεράς. Οι φάκελοι με τα στοιχεία πολιτών, τις περισσότερες φορές πανομοιότυποι, αποφάσιζαν για ζητήματα από τη μικρότερη κλίμακα, όπως την χορήγηση άδειας οδήγησης ή την εισαγωγή στο πανεπιστήμιο μέχρι και τη μεγαλύτερη, όπως την έκδοση διαβατηρίου ή την εύρεση εργασίας σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. (Meynaud, 2002, τ. Α’, 211-213).

Η ενορχήστρωση του εγχειρήματος αυτού του *αντικομμουνιστικού αγώνα* δεν αφέθηκε στην απλή προπαγάνδη του εθνικού φρονήματος, αλλά στήθηκε από υπουργικά επιτελεία, κυκλώματα του στρατού και των μυστικών υπηρεσιών. Μερικά από αυτά τα Γραφεία και Διευθύνσεις είναι τα εξής:

- Γενική Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας (ΓΔΕΑ) που ιδρύεται το 1958, ώστε να συντονίζει την Αστυνομία και την Χωροφυλακή με ενεργό τον ρόλο των ένοπλων δυνάμεων της ΚΥΠ
- Διεύθυνση Ψυχολογικού Πολέμου, που υπαγόταν στο 2ο Επιτελικό Γραφείο και είχε προσωπική έγκριση και ενδιαφέρον από τον Κ. Καραμανλή για την άσκηση ψυχολογική πίεσης και βίας σε κατηγορούμενους και μη.

- Έπειτα από τη συνεργασία μελών της ΚΥΠ, του στρατού, στενών κυβερνητικών προσώπων (συμπεριλαμβανομένου του πρωθυπουργού), το 1958 ιδρύεται και η Γενική Διεύθυνση Τύπου και Πληροφοριών (ΓΔΤΠ), που θα επιμελείται τις δράσεις τόσο της Διεύθυνσης Ψυχολογικού Πολέμου, όσο και του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ). Επικεφαλής ειδικός σύμβουλος αυτής της κυβερνητικής Υπηρεσίας Πληροφοριών ορίστηκε ο αντιστράτηγος Ν. Γωγούσης, στέλεχος του ΙΔΕΑ.
- Μέσω του ΓΕΕΘΕΑ, της ΓΔΤΠ, της ΚΥΠ και άλλων, στόχος ήταν η “διαμόρφωση της εθνικής και ηθικής του Στρατού και των Ταγμάτων Ασφαλείας” (sic).

Πέραν των μηχανισμών που στήθηκαν εντός κυβερνητικών και στρατιωτικών επιτελείων, αντίλογος στις φοιτητικές οργανώσεις που αντιδρούσαν σε αυτή τη καταπίεση (τη δεκαετία του '50 κυρίως εντός του πανεπιστημίου και σε θέματα άμεσα απόμεινα σε αυτό, όπως το 1-1-4), συγκροτήθηκε η ΕΚΟΦ. Ενώ σε πανελλαδική εμβέλεια, εμφανίστηκαν οργανώσεις, όπως η Αντικομμουνιστική Σταυροφορία Ελλάδας, που απαρτίζονταν σε επικεφαλής θέσεις από δοσίλογους της Κατοχής. Οι πόροι για τις οργανώσεις αυτές πήγαιναν από τα “μυστικά κονδύλια” που χορηγούσε η κυβέρνηση για “εθνικούς σκοπούς”. (Στεφανίδης, 2008).

Καίριας σημασίας για την επίτευξη της διάδοσης της “εθνικοφροσύνης” ως μια άλλη όψη του αντικομμουνισμού, είναι η προπαγάνδισή της κοινής γνώμης δια των μέσων ενημέρωσης, όπως την ΕΙΡ και την στρατιωτική ΥΕΝΕΔ. Καταγράφηκε συστηματικός έλεγχος των εκπομπών πολιτικού και πολιτιστικού περιεχομένου από την Ειδική Συμβουλευτική Επιτροπή για την “εθνική εξυγίανση του δημοσίου φρονήματος”, ενώ σε πραγματικούς αριθμούς, αυτό μεταφράζεται σε επιχορηγήσεις από το Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης το 1958, σε δημοσιογραφικούς οργανισμούς που ξεπερνούν τα 6,3 εκατομμύρια δραχμές (ό.π.). Αντίστοιχη προπαγάνδα και λογοκρισία παρατηρείται και στο θέατρο και τον κινηματογράφο· για την διάδοση του τελευταίου στην ύπαιθρο μάλιστα, η τεχνική υποστήριξη σε κινηματογραφικά μηχανήματα και εξοπλισμούς κάλυψαν η United States Information Service (USIS) και η Joint United States Military Aid Group to Greece (JUSMAGG). Διαμορφωτικό ρόλο στη κοινωνική συνείδηση είχε, τέλος, η Ελληνική Επιμορφωτική Εταιρεία- υποστηριζόμενο από τα “μυστικά κονδύλια της ΚΥΠ και της ΓΔΤΠ- με εκδόσεις περιοδικών κ.ά. (ό.π).

Ο ιστός της αντικομμουνιστικής δράσης σε επίπεδο κυβερνητικού, κρατικού και στρατιωτικού επιτελείου φαίνεται να διεισδύει και να κατηλύεται κάθε πτυχή της ζωής ενός

μέσου πολίτη και θα μπορούσε να φανερωθεί η επιτυχία του σχεδιασμού από τις μετέπειτα γενιές και την έως και παντελή άγνοιά τους για την ιστορική και πολιτική συγκρότηση του μετεμφυλιακού κράτους. Παρόλα αυτά, ακόμη και μεμονωμένα, οι εκλογές του 1958 και η ανάδειξη της ΕΔΑ σε αντιπολίτευση με 25%, είναι ηχηρό παράδειγμα μιας πρώτης αντίδρασης στο ασφυκτικό Κράτος της Δεξιάς.

Από την περίοδο εφαρμογής των “μέτρων ασφαλείας”, το Σύνταγμα του 1952 και έως τις πρώτες κυβερνήσεις Καραμανλή το '55-'58, η καταστολή των κομμουνιστών- και όσοι άπτονταν σε αυτούς βάσει των φακέλων της αστυνομίας ή της ΚΥΠ- εφαρμόζονταν σε επίπεδα “ρουτίνας”, όπως σχολιάζει ο Στεφανίδης. Η εκλογική συσπείρωση γύρω από την ΕΔΑ το 1958, όμως, προκαλεί κύμα ανησυχίας στον πρωθυπουργό, την ΕΡΕ, το παλάτι, τον στρατό και τις ΗΠΑ, οι οποίοι με τους μηχανισμούς που αναπτύχθηκαν παραπάνω, ενίσχυσαν την αντικομμουνιστική δράση τους. Παρατηρείται έξαρση της τρομοκρατίας και της βίας- ψυχολογικής και σωματικής- σε υποστηρικτές της ΕΔΑ με επιθέσεις στα γραφεία του κόμματος κυρίως σε επαρχιακές πόλεις. Ασκείται, μάλιστα, αποκάλυπτη και συστηματική προεκλογική βία πριν τις δημοτικές εκλογές του 1959, προμηνύοντας τις βουλευτικές εκλογές “βίας και νοθείας” το 1961, ως αποκορύφωμα της τρομοκρατίας των πολιτών. Επίσης, την αντίδραση της ελληνικής, αλλά και διεθνούς κοινής γνώμης, προκάλεσε η φυλάκιση και μετέπειτα η δίκη του βουλευτή της ΕΔΑ, Μανώλη Γλέζου, σύμφωνα με τον νόμο 375/1936 περί κατασκοπείας, βάσει του οποίου καταδικάστηκε σε πέντε χρόνια φυλάκισης.

Ένα ακόμη γεγονός, που πυροδότησε πολιτική κρίση που οδήγησε στη παραίτηση του Κ. Καραμανλή το 1963, ήταν η δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ, Γρηγόρη Λαμπράκη από παρακρατικούς εγκληματίες στη Θεσσαλονίκη τον Μάιο του '63. Σε συνεργασία με τη Χωροφυλακή Θεσσαλονίκης, οι Εμανουηλίδης και Γκοτζαμάνης, επιτέθηκαν με ένα τρίκυκλο στον βουλευτή, τραυματίζοντας τον θανάσιμα. Η δολοφονία θα μπορούσε να καταγραφεί ως ένα ακόμη ατύχημα, απλώς με ένα εξέχον δημόσιο πρόσωπο αυτή τη φορά, αν ένας τροχονόμος δε σταματούσε το τρίκυκλο, στο οποίο μεταπήδησε ο αυτόπτης μάρτυρας και μέλος της ΕΔΑ, Χατζηαποστόλου, ώστε να ακινητοποιήσει τους δράστες. Με αυτή την ανατροπή του αρχικού σχεδίου της δολοφονίας, τα μέσα ενημέρωσης, η Αριστερά μέχρι την Ένωση Κέντρου, εναντιώθηκαν στη κυβέρνηση της ΕΡΕ για τη παρακρατική της δράση, που είχε φτάσει σε σημεία να ασκεί εκείνη εξουσία και όχι οι επίσημοι, κρατικοί μηχανισμοί. Το παρακρατικό σώμα αποτελούνταν από εγκληματίες παντός είδους (ληστές, βιαστές, δολοφόνους), δοσίλογους της Κατοχής και εν γένει λούμπεν στοιχεία, απομονωμένα

μεν από τη κοινωνία, διατεθειμένα δε, να εξυπηρετήσουν την άρχουσα τάξη για την επίτευξη του πλήρους ελέγχου του κοινωνικού ιστού· έναντι, όχι τόσο του κομμουνιστικού κινδύνου, αλλά σε όποια μονάδα ή συλλογικότητα, αντιτίθονταν στην προσπάθεια εδραίωσης της απόλυτης εξουσία της αστικής τάξης.

Η πολιτική δολοφονία Λαμπράκη γιγάντωσε, συνεπώς, μια κρίση, κοινωνική και πολιτική, που υπέθαλπε από την λήξη του Εμφυλίου Πολέμου. Η καταπίεση των μαζών, όπως και η συνεχόμενη τρομοκρατία σε βάρος του, μέσω περίπλοκων κρατικών και στρατιωτικών μηχανισμών, ταυτόχρονα με την διαχείριση εντός του κοινοβουλίου από την ΕΔΑ και την ΕΚ, έχουν ως αποτέλεσμα τη παραίτηση του Καραμανλή (η οποία με τη σειρά της αποδόθηκε στη διαφωνία του με το παλάτι για έναν ταξίδι της βασιλικής οικογένειας στην Αγγλία). Με τον τρόπο αυτό, τίθεται μια άνω τελεία στο Κράτος της Δεξιάς, δίνοντας τη θέση της στη κυβέρνηση Παπανδρέου και μια πολιτική κρίση που ξεσπάει, όταν οι μηχανισμοί, που σχεδόν επί είκοσι χρόνια στήνονταν και εφαρμόζονταν, αναχαιτίζονταν από την ΕΚ (Meynaud, 2002, τ. Α', 146).

ii) Τρίπτυχο Στέμμα- Στρατός- Εκτελεστική Εξουσία

Από αυτό το σημείο και έπειτα, τίθενται σε εφαρμογή οι υπόλοιποι βασικοί μηχανισμοί του Κράτους, αφού η εκτελεστική εξουσία έχει περάσει στα χέρια, αν όχι του αντιπάλου, του μη-επιθυμητού κεντρικού σχηματισμού. Το Παλάτι, ο Στρατός ενεργοποιούνται- ή καλύτερα- εμφανίζονται πιο έντονα στο προσκήνιο και θα έχουν καθοριστικό ρόλο στη κρίση του 1965.

Η αύξηση της εκτελεστικής εξουσίας στο πρόσωπο του πρωθυπουργού από το Σύνταγμα του 1952 και έπειτα, περιορίζει τη δύναμη του Στέμματος σε θεσμικό επίπεδο· σύμφωνα με το άρθρο 30 του Συντάγματος του '52 “καμία πράξη του Βασιλέως δεν έχει ισχύ, ούτε εκτελείται αν δεν υπογραφεί από τον αρμόδιο υπουργό”, απαγορεύοντας τον μονάρχη να ασκεί προσωπική πολιτική σε κρατικές υποθέσεις (Meynaud, 2002, τ. Α', 384). Παρόλα αυτά, είναι γνωστή η παρεμβατικότητα του βασιλιά στη πολιτική ζωή με κύριο παράδειγμα

το δικαίωμα διάλυση της Βουλής, το οποίο προέρχεται από ασάφεια του Συντάγματος και καταχράται από το Στέμμα.

Η ευνοιοκρατία του Στέμματος προς τη Δεξιά, κυρίως τους συντηρητικότερους κύκλους της, δεν αποτελεί μη συνηθισμένη πρακτική, όμως τα συνεχόμενα εγχειρήματα του Παλατιού για την ενίσχυση της ΕΡΕ ή την αναχαίτιση της ανάληψης εξουσίας από την ΕΚ, διαρρηγγύνει την εύθραυστη γραμμή του “δημοκρατικού”, που αν μη τι άλλο, απαρτίζει και τον τίτλο του ελληνικού πολιτεύματος. Υπέρτατη προσπάθεια απομάκρυνσης της ΕΚ από την εξουσία είναι, άλλωστε, και η πολιτική κρίση του θέρους του 1965 με την λεγόμενη αποστασία των βουλευτών της ΕΚ, ώστε να συγκροτήσουν κυβέρνηση με ψήφους της Δεξιάς. Η αποτυχία και ο κοινωνικοπολιτικός αναβρασμός θέτει την ίδια τη διατήρηση της μοναρχίας σε κρίση.

Η στάση της, όμως, πριν την ανάδειξη της ΕΚ σε κυβερνητικό σχήμα το 1964, δομήθηκε βάσει της πεποίθησης πως η μοναρχία ήταν ο εκφραστής της αστικής νομιμότητας. Ανέδειξε τον Καραμανλή ως διάδοχο του Παπάγου, αντί για τον Στεφανόπουλο που δεν πρόσκεινται τόσο φιλικά προς τη Βουλή, και η απόφαση αυτή έβρισκε σύμφωνους και τους Αμερικάνους. Οι στενές σχέσεις Παλατιού και πρωθυπουργικού περιβάλλοντος ενίσχυσαν την ψευδαίσθηση της ηγετικής αστικής τάξης, η οποία συμπληρωνόταν από τις τάξεις του Στρατού. Αξιωματικοί έδειχναν προσήλωση στο Στέμμα και επιδέχονταν προνομιακής διαχείρισης (π.χ. δωρεές βασίλισσας Φρειδερίκης προς τα Τάγματα Ασφαλείας) και προφανώς, διέπονταν από βαθιά συντηρητικές πολιτικές πεποιθήσεις (Meynaud, 2002, τ. Α', 393).

Στο σημείο αυτό, σημαίνουσας σημασίας, όσον αφορά τις ιδεολογικές προσεγγίσεις που έγιναν και πρακτικές, είτε ως μέσα του κράτους ή του παρακράτους, οφείλει να γίνει μια συνοπτική αναφορά στον Ιερό Δεσμό Ελλήνων Αξιωματικών (ΙΔΕΑ). Ο ΙΔΕΑ συγκροτείται τον Οκτώβριο του 1944 από αξιωματικούς του Στρατού με φασιστικές και ρητά αντικομμουνιστικές ιδέες και είχαν ως τελικό σκοπό την εγκαθίδρυση μιας δικτατορίας με την υποστήριξη των ενόπλων δυνάμεων (Χαραλάμπης, 1985, 34-35). Με την παραίτηση του Παπάγου από τον Στρατό και την ανάληψη της πρωθυπουργίας, υψηλόβαθμα στελέχη εισχωρούν σε κρατικές θέσεις, πρακτική που συνεχίζεται και εδραιώνεται με τις κυβερνήσεις Καραμανλή, όπως παρουσιάστηκε και προηγουμένως, σε θέσεις της Γενικής Διεύθυνσης Τύπου και Πληροφοριών για παράδειγμα. Οι σχέσεις Δεξιάς και Στρατού πηγάζουν από την νίκη επί των Αριστερών δυνάμεων στον Εμφύλιο πόλεμο, την οποία καρπώνονται και ως πολιτική και ως στρατιωτική, ενώ όσον αφορά τις σχέσεις Στρατού και Στέμματος, ο ΙΔΕΑ

δεν είναι βασιλικά καθοδηγούμενος, αλλά αναγνωρίζει μέσω των δομών του στρατού, την (πρόσκαιρη) ανάγκη ύπαρξης ενός ισχυρού παλατιού για την ενίσχυση του τρίπτυχου Στρατός- Στέμμα- Κοινοβούλιο· το τελευταίο προτιμότερο υπό τη διοίκηση της Δεξιάς, ώστε να διατηρηθεί και παγιωθεί η αστική ηγεμονία.

Η πολιτική σύμπλευση του τριγώνου αυτού λήγει με την εκλογή της ΕΚ στην εξουσία, με την εκτελεστική εξουσία να εκπροσωπείται από τον Γεώργιο Παπανδρέου, τον οποίο ο στρατός ανοιχτά χαρακτήρισε ως “απειλή για την εθνική παράταξη” (Meynaud, 2002), τη μοναρχία μετά το παλατιανό πραξικόπημα του Ιουλίου του 1965 να αδυνατεί να αποφύγει τον αντιμοναρχισμό των διαδηλωτών και τον στρατό να έχει παρεισφρήσει τόσο βαθιά στον κρατικό μηχανισμό εξουσίας και να “έχει ανοιχτό τον δρόμο μπροστά του” (Χαραλάμπης, 1985). Συνεπώς, δύναται να κάνουμε λόγο για ένα αλληλένδετο, εξουσιαστικό σχήμα που στη πραγματικότητα εκπροσωπεί την αστική εξουσία, δημιουργώντας, κατ’ αυτόν τον τρόπο τον ένα βασικό πυλώνα της πόλωσης· της κρίσης από τα πάνω σε σχέση με τις μάζες, που-όχι μόνο αποκλείονται από την αστική εξουσία, αλλά- γίνονται έρμια α αυτής. Ας σημειωθεί πως για το λόγο αυτό, η μοναρχία θα είναι αυτή που θα βρεθεί στο μάτι του κυκλώνα στη κρίση του 1965, αφού θεωρούσε την ίδια επικεφαλής του εξουσιαστικού τριγώνου, ενώ τη θέση αυτή κατείχε ο στρατός και η ίδια ήταν ο απλός μεσολαβητής εκτελεστικής εξουσίας και στρατού.

iii) Γεγονότα Ιουλιανών (15 Ιουλίου- Σεπτέμβριος 1965)

Ο “διμέτωπος αγώνας” του Γεωργίου Παπανδρέου, τόσο εναντίον τον απολυταρχισμό της Δεξιάς, αλλά και τον “κομμουνιστικό κίνδυνο” της Αριστεράς, αποτελεί βασική προγραμματική δήλωση της Ένωσης Κέντρου, έπειτα από την ανάληψη εξουσίας και τον επιτυχή σχηματισμό κυβέρνησης το 1964. Την περίοδο ως τη κρίση του ’65, παρατηρείται από μεριάς της κυβέρνησης, μεγαλύτερη προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων και χαλάρωση της αστυνομοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα, τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων- αν και δεν καταργήθηκαν, σημείο έντονης κριτικής από κύκλους της ΕΔΑ- δεν είχαν τον καθοριστικό ρόλο για καθημερινές πτυχές και δραστηριότητες των πολιτών, όπως επί κυβερνήσεων της ΕΡΕ. Μείζον σημείο ανάδειξης μιας γενικότερης δημοκρατικής αίσθησης, ήταν η διάλυση των παρακρατικών οργανώσεων συνδεδεμένων με την Αστυνομία και τον Στρατό και χρηματοδοτούμενων κατά κόρων από “μυστικά κονδύλια” της Δεξιάς (Meynaud, 2002, τ. Β’, 23-24).

Παρόλη τη θετική εντύπωση σε κοινωνικό επίπεδο, ο Παπανδρέου παραμένει ένας ρητά αντικομμουνιστής και συντηρητικός, αστός πολιτικός και, ενώ αναγνωρίζει την Εθνική Αντίσταση και επιτρέπει εκδηλώσεις μνήμης και από χώρους της Αριστεράς, διατηρεί σε νομοσχέδιο για τη ρύθμιση των επεμβάσεων της διοίκησης σε ατομικές ελευθερίες, τους νόμους 509 (εκτός νόμου το ΚΚΕ) και 375 (μεταξικός νόμος περί κατασκοπείας) (Meynaud, 2002, τ. Β', 26). Συνεπώς, μπορεί να διατυπωθεί, πως παραμένει πιστός στις *κεντρώες* θέσεις του κόμματός του, οι οποίες, όμως, στη κρίση που ακολουθεί, τον φέρνουν αντιμέτωπο με τις αντιθέσεις τέτοιων θέσεων.

Μια αναφορά στο γεγονός που πυροδοτεί τα Ιουλιανά, οφείλει να είναι ο τρόπος που αντιμετωπίζει, στα 1965 πλέον, ο Παπανδρέου το Στρατό· οι μεταρρυθμίσεις και η αλλαγή του ηγετικού κέντρου βάρους σε υψηλόβαθμες θέσεις του όφειλαν να ήταν από τις πρώτες κυβερνητικές αλλαγές του πρωθυπουργού, σύμφωνα με τον Meynaud (2002, τ. Β', 81). Κατ' αυτόν τον τρόπο, η απομάκρυνση του Π. Γαρουφαλιά από τη θέση του υπουργού Άμυνας, ώστε να την αναλάβει ο ίδιος ο Παπανδρέου (πράξη συνταγματικά, όχι μόνο επιτρεπτή, αλλά και εφαρμοσμένη πολλάκις στο παρελθόν) έρχεται να ανατρέψει τη καθεστηκία συγκρότηση δυνάμεων στις τάξεις του στρατού, που αντιτίθονταν στις πρακτικές της ΕΚ.

Μεσολαβεί, βεβαίως, και η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ, μιας αριστερής ή ουδετερόφιλης τάσης αξιωματικών στο στράτευμα με υποφαινόμενο επικεφαλής τον Ανδρέα Παπανδρέου, που είχε χαρακτηριστεί από τις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες, αλλά και τον αμερικάνικο τύπο ως *leftist* (sic) και συνεπώς, η απομάκρυνση του Γαρουφαλιά ερμηνεύθηκε ως προσπάθεια του Γ. Παπανδρέου να καλύψει ενδεχόμενες ευθύνες του γιού του. (Meynaud, 2002, τ. Β', 74). Καθότι, πλέον, η έκταση και η σημασία της υπόθεσης ΑΣΠΙΔΑ είναι, αν όχι κατασκευασμένες, έστω έντονα αμφισβητήσιμες, θα σταθούμε στα καίρια σημεία ανοιχτής υπονόμησης της κυβέρνησης ΕΚ από τον Στρατό, ο οποίος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ήταν σύμφυτος με την Δεξιά.

Η κυβέρνηση Παπανδρέου είχε σκοπό να επανεξετάσει τα προνόμια –από εποχής Καραμανλή- ορισμένων μεγάλων ξένων, μονοπωλιακών συγκροτημάτων, που προκάλεσε έντονη δυσφορία σε μεγαλοαστικούς κύκλους. Ταυτόχρονα, οι βλέψεις της ΕΚ για τη βελτίωση των βιοτικών συνθηκών των χαμηλότερων εισοδηματικών τάξεων δεν έβρισκε σύμφωνη την ελληνική, οικονομική ελίτ. Επίσης, η στάση του πρωθυπουργού σε σχέση με το Κυπριακό, προκάλεσε την ανησυχία των Αμερικανών, αφού ο Παπανδρέου ανέπτυξε προσωπικές σχέσεις με τον Μακάριο και δημιούργησε τη πιθανότητα δράσης της Ελλάδας

εκτός της ΝΑΤΟϊκής γραμμής (Meynaud, 2002, τ. Β', 76-78). Η γενικότερη αποστροφή των ξένων δυνάμεων- πολιτικών και οικονομικών- προς το πρόσωπο του Γ. Παπανδρέου απαιτούσε την άμεση δράση τους για την καθαίρεση του. Αφορμή ήταν η απομάκρυνση του Γαρουφαλιά και η άμεση άρνηση του βασιλιά Κωνσταντίνου Β' να κάνει δεκτή την ανάληψη του υπουργείου Εθνικής Άμυνας από τον πρωθυπουργό.

Το χρονικό των ημερών του Ιουλίου του 1965 ξεκινά με αυτή την άρνηση του βασιλιά για την αντικατάσταση του Υπ. Εθνικής Άμυνας, που ωθεί τον Γεώργιο Παπανδρέου σε παραίτηση στις 15 Ιουλίου. Σχέδιο των Ανακτόρων ήταν η “αποστασία” βουλευτών της ΕΚ για την δημιουργία νέας κυβέρνησης, μεν της ΕΚ, αλλά με ψήφους της Δεξιάς, καθώς για *συνταγματικούς τύπους*, ο βασιλιάς δε μπορούσε να δώσει απευθείας εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στην αντιπολίτευση- ακόμη κ αν, η άρνηση του για την αντικατάσταση Γαρουφαλιά ήταν *de facto* αντισυνταγματική, ως και πραξικοπηματική.

Η πρώτη προσπάθεια σχηματισμού κυβέρνησης ανατίθεται στον τότε Πρόεδρο της Βουλής Γ. Αθανασιάδη- Νόβα, μάλιστα πρώτου ο απερχόμενος Παπανδρέου υποβάλλει γραπτά τη παραίτησή του. Η επιλογή του εκ της Ένωσης Κέντρου, Αθανασιάδη- Νόβα, δηλώνει και την εσφαλμένη πεποίθηση του Παλατιού και της Δεξιάς πως το σχέδιο θα πετύχει χωρίς περαιτέρω αναταράξεις, αφού η σύσταση της κυβέρνησης θα περιλαμβάνει μόνο βουλευτές της ΕΚ, συν τις ψήφους της ΕΡΕ· κοινώς, μια κυβέρνηση άνευ του Γ. Παπανδρέου. Η πρόταση κυβέρνησης Αθανασιάδη- Νόβα καταψηφίζεται την 4η προς 5η Αυγούστου με 167 κατά και 131 υπέρ.

Τη δεύτερη προσπάθεια αναλαμβάνει ο Ηλ. Τσιριμώκος, ως μια πιο προοδευτική επιλογή από τον μονάρχη, καθότι πρώην αντιστασιακός με το ΕΑΜ, που έπειτα πολιτεύθηκε στην ΕΔΑ και προσχώρησε στην ΕΚ. Επομένως, αν και για τους κύκλους της Αυλής ο Τσιριμώκος θεωρούνταν “άκρα αριστερά” και εκτός της άμεσης επιβολής της δεξιάς, η πολιτική φήμη του ως καιροσκόπος δεν ενέπνευσε την εμπιστοσύνη των βουλευτών. Καταψηφίζεται, λοιπόν, και η πρόταση Τσιριμώκου την 28η προς 29η Αυγούστου.

Τις πρώτες δύο μέρες του Σεπτεμβρίου, μεσολαβεί ένα Συμβούλιο του Στέμματος, όπου συγκαλείται για τη δήθεν διατήρηση των συνταγματικών τύπων, αλλά- όπως τονίζει ο Jean Meynaud (2002, τ. Β', 83)- ήταν “κενού περιεχομένου και παραπλανητικού χαρακτήρα”. Αίτημα που προκύπτει από το Συμβούλιο του Στέμματος ήταν η *πάσει θυσία* αποφυγή εκλογών, αφού θα είχαν αντιμοναρχικό και συνεπώς, πολιτειακό χαρακτήρα, λαμβάνοντας

υπόψιν τις μαζικές αντιδράσεις στους δρόμους της Αθήνας, στις οποίες θα αναφερθούμε παρακάτω.

Με την τρίτη προσπάθεια σχηματισμού κυβέρνησης, έπειτα από σχεδόν τρεις μήνες πολιτικής και κοινωνικής κρίσης, ο Στ. Στεφανόπουλος, ένας συντηρητικός πολιτικός από τους κόλπους της Δεξιάς, με τον πολλαπλασιασμό των υπουργικών και υφυπουργικών χαρτοφυλακίων για τη μεγαλύτερη ενσωμάτωση βουλευτών, επιτυγχάνει το σχηματισμό κυβέρνησης με οριακή πλειοψηφία 152 ψήφων, συμπεριλαμβανομένου και της δικής του, την 25η Σεπτέμβρη.

Με την κυβέρνηση Στεφανόπουλου, η κρίση εκπροσώπησης φαίνεται να λαμβάνει τέλος, όμως η πολιτική κρίση, ως απόηχος των Ιουλιανών, θα συνεχιστεί μέχρι και την άνοιξη του 1967 και την κήρυξη εκλογών για τον Μάιο με την αναχαίτιση τους από το απριλιανό πραξικόπημα των Συνταγματαρχών.

Μέγιστης σημασίας αποτελούν και τα γεγονότα εκτός Βουλής και Αυλής τις εβδομήντα μέρες των Ιουλιανών, καθώς ο ρόλος των διαδηλωτών ήταν καθοριστικός στις πολιτικές αποφάσεις εντός κοινοβουλίου. Από την επόμενη της παραίτησης Παπανδρέου, σημειώνονται μαζικότερες, δημόσιες, λαϊκές διαδηλώσεις με αυξητικούς αριθμούς που μειώνονται προς τα τέλη Αυγούστου. Οι δυο πιο μαζικές πορείες ήταν η λεγόμενη κάθοδος του Γ. Παπανδρέου από το Καστρί στο Σύνταγμα στις 16 Ιουλίου και η διαδήλωση τη μέρα της κηδείας του δολοφονηθέντος διαδηλωτή, φοιτητή και μέλος της Νεολαίας Λαμπράκη, Σωτήρη Πέτρουλα στις 23 Ιουλίου.

Η δράση και έκρηξη των μαζών στο παλατιανό πραξικόπημα, έπειτα από μια εικοσαετή καταπίεση των χαμηλότερων τάξεων και αποκλεισμό των αριστερών δυνάμεων από οποιαδήποτε πολιτική έκφραση και έκφανση της κοινωνίας, όπως αναπτύχθηκε η δομή του Κράτους της Δεξιάς και των λοιπών εξουσιαστικών μηχανισμών της μετεμφυλιακής Ελλάδας, κινεί το ενδιαφέρον για περαιτέρω ανάπτυξη της πορείας από την “ΕΑΜική τόμη” έως την “επαναστατική κατάσταση” των Ιουλιανών, όπως έχει χαρακτηριστεί από τους Βερναρδάκη & Μαυρή (1991, 245)- κυρίως, όσον αφορά τη νομιμοποίηση που παρέχει ο κυρίαρχος λαός και σε ποίο βαθμό εκείνη εισακούεται ή όχι.

Γ. Κρίση Νομιμοποίησης

Απόληξη του μετεμφυλιακού κράτους θεωρείται η κατάλυση του δημοκρατικού καθεστώτος από τη χούντα των Συνταγματαρχών, χωρίς όμως να λαμβάνεται υπόψιν, η καταλυτική σημασία αποσταθεροποίησης του πολιτεύματος που επέρχεται με τα «Ιουλιανά». Οι βασιλικές αυθαιρεσίες, παρασκηνιακές λειτουργίες θεσμικών παραγόντων, κέντρων εξουσίας μέχρι πολιτικών προσώπων θέτουν τον χάρτη για την εμφάνιση μιας κρίσης εκπροσώπησης εντός κοινοβουλίου, σε μια *de facto* κρίση νομιμοποίησης του πολιτικού συστήματος, όπου η αστική ηγεμονία, όχι μόνο δεν εκφράζει τη λαϊκή βούληση, αλλά αντιβαίνει σε αυτήν, προκαλώντας τις μαζικότερες αντιδράσεις της μετα-ΕΑΜικής εποχής.

Οφείλει, επομένως, να εξετασθεί εκτενέστερα το θεσμικό πλαίσιο της κοινοβουλευτικής και πολιτικής κρίσης και στη συνέχεια, να αναζητηθούν οι μορφές νομιμότητας της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, καθότι οι ίδιοι οι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί είναι εκείνοι που επιτρέπουν τη παράφραση των κοινωνικών επιθυμιών, που όταν εν τέλει εκφράζονται, δύναται να έρθουν σε αντιδιαστολή με την κυρίαρχη εξουσία. Η τομή και τα προτάγματα του λαού στη διάρκεια των Ιουλιανών είναι η έκφραση αυτής της αντίθεσης, αμφισβητώντας αρχικά τη πολιτική ηγεσία, αλλά και αναδεικνύοντας την *αλήθεια* του συγκεκριμένου πολιτικού συστήματος. Επομένως, η χαρτογράφηση των αιτημάτων των συμμετεχόντων στα Ιουλιανά, η ταξική τους συγκρότηση και η φύση των διαδηλώσεων, ώστε να εκφράσουν την «κρίση από τα κάτω», εντάσσεται στην ανάλυσή μας για τη σφαιρική προσέγγιση της κρίσης του 1965.

i) “Κρίση από τα πάνω”

Η ασταθής πολιτική συγκυρία του θέρους του 1965 μπορεί να αναγνωστεί ως κοινοβουλευτική κρίση, με τη διπλή αποτυχία συγκρότησης κυβέρνησης υπό διαφόρων συνδυασμών και επικοινωνιακών ελιγμών και τη τελική “επιτυχία” της ψήφισης της κυβέρνησης Στεφανόπουλου· ακόμη και αν αυτό συνεπάγεται με την διεύρυνση τόσο των υπουργικών και υφυπουργικών θέσεων, όσο λειτουργώντας λογιστικά συνυπολογίζοντας και τη δική του ψήφο για οριακή πλειοψηφία. Βεβαίως, η (κοινοβουλευτική) αυτή κρίση αποσκοπούσε σε μια εσκεμμένη πολιτική αποσταθεροποίησης της κυβέρνησης της Ένωσης

Κέντρου και του αρχηγού του Γεωργίου Παπανδρέου, αφού ο τελευταίος δεν εξυπηρετούσε το “εξουσιαστικό τρίπτυχο” στο οποίο έγινε αναφορά. Αν και ο ρόλος του Στρατού αποτελεί βασικό παράγοντα στα κέντρα εξουσίας με πρόσχημα το Υπουργείο Άμυνας, οι δυο εναπομείναντες πόλοι εξουσίας αναμετρώνται: ο επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας, ο πρωθυπουργός Παπανδρέου, και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β’, τα συμφέροντα του οποίου ήταν άμεσα συνυφασμένα με τη Δεξιά και συνεπώς, ο Παπανδρέου αναχαιτίζει την διασφάλιση αυτών.

Αρχής γενομένης από την απλή ανάγνωση αλληλογραφίας των δυο ανδρών (όπως παρατίθεται από τον J. Meynaud (2002, τ. Α’, σελ 619-631), η σύγκρουση, αρχικά σε προσωπικό και έπειτα σε πολιτικό επίπεδο, φαίνεται αναπόφευκτη. Οι πέντε επιστολές (τρεις του Κωνσταντίνου Β’ και δυο του Γ. Παπανδρέου) στις αρχές Ιουλίου μέχρι ανήμερα της παραίτησης του πρωθυπουργού, διαμηνύουν από μεριάς παλατιού, την βαθιά πεποίθηση του μονάρχη για την απόλυτη παρεμβατικότητα του ως κυβερνητική εξουσία και όχι ως «βασιλιάς που βασιλεύει» με τον “λαό να κυβερνά». Μάλιστα, η φαινομενική εμμονή του άνακτα στους συνταγματικούς θεσμούς, αλλά και στη συνταγματική του θέση, ελίσσεται γύρω από την πραγματική θέση/ απόφαση που όφειλε, ή έστω συνταγματικά μπορούσε να λάβει: να ζητήσει από τον πρωθυπουργό τη διάλυση της Βουλής και να κηρυχθούν εκλογές, ώστε να αποφασίσει ο κυρίαρχος λαός για την εμπιστοσύνη του ή μη, στο πρόσωπο του Παπανδρέου. Γνωρίζοντας, βεβαίως, πως μια τέτοια κίνηση, θα εκτόξευε τη δημοτικότητα του Παπανδρέου και θα τον ισχυροποιούσε εκλογικά, δεν αποτελούσε επιλογή για το Παλάτι. Ζητούμενο του Στέμματος ήταν η απομάκρυνση του Παπανδρέου με αφορμή το Υπουργείο Άμυνας, αλλά και στρατιωτική υπόθεση «Ασπίδα», η οποία βασιζόταν σε συνομοσίες και στερούνταν καίριες παραδοχές και αποδείξεις. Ας σημειωθεί σε αυτό το σημείο, πως την επόμενη της παραίτησης Παπανδρέου, δόθηκαν στη δημοσιότητα- είτε σε ραδιοφωνικούς σταθμούς σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, είτε μέσω έκδοσης ειδικών έντυπων φυλλαδίων- οι επιστολές του Κωνσταντίνου Β’, αλλά όχι οι απαντήσεις του Παπανδρέου για την- αποτυχημένη- χειραγώγηση της κοινής γνώμης (Meynaud, 2002, τ. Β’, 98).

Τέλος, στις αποκρίσεις του, ο Παπανδρέου, ορθώς αντιτίθεται στη παρεμβατικότητα του βασιλιά, με βασικό επιχειρήμα την ωμή παράβλεψη του τελευταίου όσον αφορά την εκλογική εμπιστοσύνη του κυρίαρχου λαού προς τη κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου. Παρόλα αυτά, στη τελευταία επιστολή (15.07.1965), ο πρωθυπουργός ανάγει το ζήτημα σε

προσωπική ευθιξία και σε πλήγμα στην “υπεράσπιση της προσωπικής του τιμής” και “εξευτελισμού” (Meynaud, 2002, τ. Β΄, 630-631), αν και ο ναρκισσισμός ή/και εγωτισμός του Παπανδρέου δεν αποτελεί σημείο ανάλυσης στο εν λόγω κεφάλαιο.

Η άρνηση του μονάρχη να υπογράψει το διάταγμα παραίτησης του Γαρουφαλλιά και ανάληψης του υπουργείου από τον Παπανδρέου, συνταγματικά τίθεται εκτός της δικαιοδοσίας του και, όπως χαρακτηρίζει ο ίδιος ο Παπανδρέου στην επιστολή της 15ης Ιουλίου, τον καθιστά “Πρωθυπουργόν υπό απαγόρευσιν”, δηλώνοντας ρητά πως ο βασιλιάς περιορίζει/κατευθύνει την εκλεγμένη από τον λαό κυβέρνηση (ό.π.). Συμπληρώνει ο Meynaud (2002, τ. Β΄, 102), πως η “βουλή και ο λαός τίθενται “υπό απαγόρευση”, και κάτω από μια ανακτορική επιτροπεία”, συνοψίζοντας την απροκάλυπτη αυθαιρεσία του Στέμματος. Συνεπώς, πριν την εκδήλωση της κοινοβουλευτικής κρίσης, δηλαδή πριν και τη παραίτηση Παπανδρέου, οι βλέψεις του Παλατιού υπολανθάνουν την πλήρη γνώση του για την θεσμική εκτροπή του πολιτεύματος. Η συνέχεια αυτής, πέραν της εντολής σχηματισμού κυβέρνησης στον Αθανασιάδη- Νόβα προτού υποβάλλει γραπτώς ο απερχόμενος πρωθυπουργός την παραίτησή του, εντοπίζεται και στον ουσιαστικό διορισμό των κυβερνήσεων που ακολουθούν έως το 1967 για προσωπική εύνοια, καθώς η δικαιοδοσία του βασιλιά προβλέπει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης σε πολιτικά πρόσωπα που έχουν σοβαρή πιθανότητα να λάβουν ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή (ό.π.).

Ας σημειωθεί, επιλογικά σε σχέση με τις αντισυνταγματικές κινήσεις του Παλατιού, πως κατείχε τη “πλήρη υποστήριξη της ηγεσίας του στρατού και την ενεργό συγκατάθεση των αμερικανικών υπηρεσιών”, σύμφωνα πάλι με την έρευνα του Meynaud (2002, τ. Β, 103), φανερώνοντας τη ενεργοποίηση του αναφερθέντος στο προηγούμενο κεφάλαιο “τρίπτυχο εξουσίας” -Στέμμα, Στρατός, Εκτελεστική Εξουσία- για την επανάκτηση του τελευταίου με την επαναφορά της Δεξιάς.

Σε ενδοκοινοβουλευτικό επίπεδο, η κρίση εκπροσώπησης με την αδυναμία συγκρότησης κυβέρνησης για πάνω από δύο μήνες, έρχεται να επιτείνει τη γενικότερη κρίση νομιμοποίησης, όχι μόνο όσον αφορά την πλήρη αμφισβήτηση και απουσία εμπιστοσύνης του λαού που ήδη διαδηλώνει ενεργά, αλλά και σε θεσμικό, κομματικό επίπεδο. Με βασικό παρανομαστή την επονομαζόμενη “αποστασία” ως εναρκτήρια αφορμή της κυβερνητικής αστάθειας, διαφαίνεται το “παραθυράκι” που επιτρέπει τους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς να παραφράζουν τις πάγιες εντολές της κοινωνίας και να λειτουργούν παρασκηνιακά για προσωπική και πολιτική υπεροχή και δύναμη.

Η ομάδα των 45 “αποστατών” αποτελούνταν από ετερογενή πολιτικά στοιχεία με κοινό παρανομαστή τη αντίθεσή τους στη ηγεσία του Παπανδρέου (Meynaud, 2002, τ. Α’, 560) με εξέχουσα φυσιογνωμία εκείνου του Κ. Μητσοτάκη, ο οποίος είχε βλέψεις για την αρχηγία της ΕΚ που αναχαιτίζονταν από την παρουσία του Ανδρέα Παπανδρέου (ό.π., τ. Β’, 84). Η κρίση εντός της ΕΚ αποδίδεται στη προσωποκεντρική της συγκρότηση με ένα σύστημα οργάνωσης εκ των άνω, δηλαδή από τον αρχηγό και τη κοινοβουλευτική ομάδα, με την τελευταία να αδυνατεί να περιορίσει τις εξουσίες του αρχηγού, ο οποίος με τη σειρά του, δύναται να επιβάλλει τις απόψεις του επί της κοινοβουλευτικής του ομάδας, περιορίζοντας τον ρόλο της (Meynaud, 2002, τ. Α’, 321-325). Ο ισχυρός ρόλος του Παπανδρέου, άλλωστε, ήταν εκείνος που τις μέρες του Ιουλίου, κατόρθωσε να απομονώσει τους “αποστάτες”, κυρίως μέσω της προτροπής του στον λαό, καλώντας να τους θεωρεί “προδότες”. Ο λόγος αυτός μεταφέρεται και μέσα στη Βουλή και συνεπιδρά στη καταψήφιση της πρώτης, όσο και της δεύτερης κυβέρνησης, Αθανασιάδη-Νόβα και Τσιριμώκου, αντίστοιχα. Ενδιαφέρον έχει και η ανάγνωση του αποσπάσματος του μυθιστορήματος του Στρ. Τσίρκα “Χαμένη Άνοιξη”, αναφερόμενος στις χρηματοδοτήσεις και, ουσιαστικά, εξαγορά των βουλευτών της ΕΚ, τόσο από τη Δεξιά και το Παλάτι, όσο και από αμερικανικές υπηρεσίες (Τσίρκα, 1976, 56-58)¹

Επομένως, οι παρασκηνιακές, εξωθεσμικές και σε σημεία, παράνομες κινήσεις των βουλευτών- αποστατών, όσο και να φυλάσσονται στα σημεία από ένα συνταγματικό πλαίσιο, θίγουν το δημοκρατικό πολίτευμα και τον κυρίαρχο λαό, που αντιτίθεται και αντιδρά. Στο σημείο αυτό συντελείται και η διάλυση της νομιμότητας, καθώς- ενώ “συγγέεται με το έννομο”- η νομοθετική εξουσία, όπως εκπροσωπείται από το Κοινοβούλιο, στα πλαίσια της αστικής δημοκρατίας αντιπροσωπεύει την άποψη και συμφέροντα του κυρίαρχου λαού. Όταν επομένως, όχι μόνο παύουν να εκφράζονται οι επιθυμίες του λαού, αλλά ειδικότερα, όταν ο τελευταίος αντιδρά και διαδηλώνει εναντίον των πρακτικών αυτών, η νομιμοποίηση του συστήματος έχει αρθεί (Πουланτζάς, 1982, τ. Β’, 188-90)

Εμβαθύνοντας στη έννοια της νομιμότητας εντός του αστικού συστήματος αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, οφείλουμε αρχικά να αναπτύξουμε κάποιες βασικές θέσεις

¹ “Υπάρχουν και άλλοι τρόποι, του λέω, εντελώς συνταγματικοί. Ο Παπανδρέου θ’ ανατραπεί από το ίδιο το κόμμα του[...] χρειάζονται κι αρκετοί ψήφοι από την Ένωση Κέντρου”, “Χρειάζονται χρήματα. Τα χαρτοφυλάκια δεν είναι τόσα ώστε να ικανοποιηθούν όλοι οι επίδοξοι υπουργοί που πρέπει να εγκαταλείψουν τον Παπανδρέου[...] Δηλαδή εφτακόσια εκατομμύρια ή εφτακόσιες χιλιάδες δολάρια [...] -Τι μέρος θα καλύψουν από την αμερικάνικη πλευρά; -Μόνο το τέταρτο κι αυτό με το ζόρι, από Τράπεζες και Βιομηχανικά Συγκροτήματα”

με κύρια πηγή τη “Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις” του Νίκου Πουλαντζά (1982). Η προβληματική της προαναφερθείσας σύγχυσης της νομιμότητας με το έννομο πηγάζει από την καθεαυτή δομή της αστικής δημοκρατίας, με τις ηγεμονικές τάξεις και κέντρα εξουσίας να επιβάλλονται στο συνασπισμό εξουσίας και τον λαό-έθνος. Η αδυναμία επιβολής της ηγεμονίας σε φορείς όπως τα κόμματα του κοινοβουλίου, αλλά και στον κυρίαρχο λαό, επιφέρει την πολιτική κρίση.

Αρχικά, ορίζεται από τον Πουλαντζά η νομιμότητα ως η “ειδική πολιτική επιβολή της κυρίαρχης ιδεολογίας”, η οποία γίνεται δεκτή από τους “δρώντες παράγοντες του πολιτικού συστήματος” (Πουλαντζάς, 1982, τ. Β’, 59). Στα πλαίσια του κεφαλαιοκρατικού κράτους παρατηρείται πως η κυριαρχία, που επιβάλλεται με την σύμφωνη αποδοχή του λαού ως κοινωνικά όρια, θα όφειλε να συνεπάγεται και με άμεση δυνατότητα του (*κυρίαρχου*) λαού να αμφισβητεί και να ανακαλεί την πολιτική κυριαρχία, όταν εκείνη καταχράται. Ο αστικός τύπος νομιμότητας, όμως, λειτουργεί βάσει της “κυριαρχίας με ηγεμονική ταξική κατεύθυνση” (ό.π., 62) και συνεπώς, η ηγεμονική τάξη (που κυριαρχεί) επιβάλλεται τόσο στον συνασπισμό εξουσίας (εκτελεστική εξουσία- κοινοβούλιο), όσο και στις κυριαρχούμενες τάξεις, εντάσσοντας ακόμη και την εναντίωσή τους στη ηγεμονική εξουσία στο πλαίσιο αναφοράς της κυρίαρχης νομιμότητας, εγείροντας παράλληλα και το ερώτημα περί έλλειψης ταξικής συνείδησης.

Βεβαίως, ορίζοντας την έννοια της νομιμότητας ως “επιβολή της κυρίαρχης ιδεολογίας”, αποκόπτεται από την *πραγματική* διάσταση των γεγονότων του Ιουλίου- Αυγούστου 1965. Δηλαδή, οφείλει να τεθεί το ερώτημα για το ποια ήταν η *κυρίαρχη ιδεολογία*, αλλά και από ποιούς *δρώντες* έγινε δεκτή, εφόσον έχουμε ήδη κάνει λόγο για την ανάπτυξη μιας σκληρής, συντηρητικής Δεξιάς, που απέκλειε μεγάλες ομάδες πληθυσμού, στα πλαίσια μάλιστα, *αντεπανάστασης*, έπειτα από την ΕΑΜική τομή του Εμφυλίου. Συνεπώς, η *πραγματικότητα* για τη διάρρηξη της νομιμοποίησης, όπως αυτή φαινομενικά είχε τεθεί καθόλη τη δεκαετία του ’50, όταν ήρθε σε εμπλοκή το *τρίπτυχο* με την εκλογή Παπανδρέου, δεν μπορεί να ταυτιστεί με μια κυρίαρχη ιδεολογία απλώς, αλλά με αυτήν της ηγεμονικής, ταξικής κατεύθυνσης. Το αίτημα του κυρίαρχου λαού, το οποίο οφείλει να νομιμοποιείται μέσω των έμπρακτων διεκδικήσεών του, διαμεσολαβείται από τη διαχειριστική φιγούρα του Παπανδρέου, που- αντιστοίχως- το μεταφέρει στα ανώτερα, ηγεμονικά θεσμικά όργανα, με ένα παράδειγμα το Συμβούλιο του Στέμματος με τις συζητήσεις και αποφάσεις κλεισμένων των θυρών. Στο σημείο αυτό επομένως, διευρύνεται ο ορίζοντας αντίληψης τόσο των

κυριαρχούμενων, όσο και η δυνατότητα παραποίησης – έως και εκποίησης- αιτήματός τους από του ηγεμονικά κυρίαρχους.

Επομένως, εδώ τίθεται και το ζήτημα κατά πόσο οι ηγεμονικά κυρίαρχοι αποζητούν-φαινομενικά ή μη- τη νομιμοποίηση του λαού στα πλαίσια μιας αστικής, κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Στην περίπτωση των Ιουλιανών, η διάρρηξη και η κρίση της νομιμοποίησης της κυρίαρχης ηγεμονικής εξουσίας πηγάζει από την απόρριψη της τελευταίας από τον λαό. Στη κοινοβουλευτική δημοκρατία, όμως, ο λαός εκπροσωπείται από του εκλεγμένους αντιπροσώπους του, οι οποίοι με τη σειρά τους εντάσσονται σε έναν συνασπισμό εξουσίας που απορρέει από την εκτελεστική εξουσία. Βεβαίως, η ιστορία μας δείχνει πως η εκλεγμένη εκτελεστική και νομοθετική εξουσία δε συνάδει πάντα με την κυρίαρχη ηγεμονία και τα πραγματικά κέντρα εξουσίας και λήψης αποφάσεων. Σε μια τέτοια περίπτωση, ανάγεται και η μετεμφυλιακή Ελλάδα, όπου το τρίπτυχο Στέμμα- Στρατός- Εκτελεστική Εξουσία ως αστική, κυρίαρχη ηγεμονία διασπάται με την εκλογή του Παπανδρέου και την εναντίωση του στο Παλάτι, αλλά και σε δομές του Στρατού.

Η εκτελεστική εξουσία, βάσει Πουλαντζά (1982, τ. Β', 184-185), καλύπτει λειτουργίες του κρατικού μηχανισμού, όπως η γραφειοκρατία, η διοίκηση, ο στρατός κ.ά. Τα κέντρα εξουσίας αυτά, αν και συνυφασμένα με την εκτελεστική εξουσία καθότι είναι απόρροια τυπικών δημοκρατικών διαδικασιών (εκλογές), επιδέχονται μετασηματισμούς και μετατοπίσεις ηγεμονικής κυριαρχίας με κύριο γνώμονα το πολιτικό ή οικονομικό στοιχείο. Συνεπώς, ο στρατός για παράδειγμα, αν και υποβάλλεται στον έλεγχο του εκτελεστικού, στα πλαίσια του σύγχρονου αστικού κράτους, αναπτύσσει δομές κυριαρχίας και επί του πολιτικού, όπως διαφαίνεται και στο προκείμενο παράδειγμα της Ελλάδας πριν (και μετά) το 1965. Στην ίδια περίπτωση, δύναται να εντάξουμε τη μοναρχία και τις αμερικανικές υπηρεσίες. Οι δομές αυτές αναπτύσσουν εντός του κράτους μια πολιτική εξουσία, κάποια “ηγεμονία μονοπωλίων” (οικονομικών και πολιτικών) (Πουλαντζάς, 1982, τ. Β', 196) έναντι του συνασπισμού εξουσίας, όπως συγκροτείται από το Κοινοβούλιο και τα κόμματα. Βεβαίως, η *εξωκοινοβουλευτική* ηγεμονία μπορεί -και τις περισσότερες φορές το επιτυγχάνει- να υποστηρίζει και να υποστηρίζεται σε ένα κόμμα του κοινοβουλίου, όπως στην μετεμφυλιακή Ελλάδα, η μοναρχία από την ΕΡΕ.

Επανερχόμενοι στη πολιτική κρίση των Ιουλιανών, πλέον δύναται να εντοπίσουμε τη πηγή της, αφού έχουμε εκθέσει τόσο τα τρία βασικά κέντρα εξουσίας, όσο και την εμπλοκή που δημιουργείται με την εκτελεστική εξουσία (κυβέρνηση Παπανδρέου). Οι ηγεμονικές

δυνάμεις του Στρατού και του Στέμματος, όπως εκφράζονται από τη δεκαετία του '50 και έπειτα από το δεξιό κόμμα της ΕΡΕ, αδυνατούν από το 1963 και έπειτα, να διασφαλίσουν τα συμφέροντα τους.

Συνεπώς, από τη μια πλευρά υφίσταται η πολιτική νομιμότητα ενός (εκλεγμένου) σχηματισμού και από την άλλη, μια ηγεμονική μερίδα ή τάξη, που αδυνατεί να οργανώσει τη κυριαρχία της, τόσο επί του Κοινοβουλίου, όσο επί του λαού. Η τελευταία, χάνει την κυριαρχία που κατέχει έναντι του κοινωνικού σχηματισμού και επέρχεται πολιτική κρίση, η οποία, έπειτα από μια διαχειριστική περίοδο, δύναται είτε να αποκαταστήσει τη παλαιά τάξη πραγμάτων (την ηγεμονική τάξη) είτε να τροποποιήσει με “άπειρα μέσα την ίδια την νομιμότητα” (ό.π., 197). Το παλατιανό πραξικόπημα, οι αποτυχημένοι διορισμοί κυβερνήσεων από τον μονάρχη και η τελική συγκρότηση κυβέρνησης Στεφανόπουλου, παρά τη παραγκωνισμένη ιδέα, ή και ανάγκη, κήρυξης εκλογών, επιβεβαιώνουν αυτή την *τροποποίηση της νομιμότητας* εντός φαινομενικά θεσμικών, δημοκρατικών πλαισίων.

ii) Κρίση από τα κάτω

Η διάρρηξη της άνωθεν, θεσμικής νομιμοποίησης επιφέρει την αντίδραση του λαού που εξεγείρεται και διαδηλώνει. Ο αυθορμητισμός και η πολυμορφικότητα των συμμετεχόντων εγείρει ερωτήματα σχετικά με το αίτημα του λαού και τη δυναμική εξωτερίκευση αυτού, ώστε να το επιτύχει. Ταυτόχρονα, σκιαγραφώντας την ταξική αντιπροσώπευση στις διαδηλώσεις, μπορούμε να επεξηγήσουμε και να διερευνήσουμε την απόληξη της καταπίεσης και αποκλεισμού κυριαρχούμενων τάξεων και ομάδων της κοινωνίας. Ζητούμενο, τέλος, αποτελεί και η συνειδητοποίηση σε πολιτικό- κοινωνικό επίπεδο των εξεγερθέντων· αν επιτεύχθηκε ή όχι, αν χειραφετήθηκε ή χειραγωγήθηκε και πώς.

Αρχής γενομένης από το αίτημα του λαού: εκφράστηκε μέσω (απολαυστικών) συνθημάτων με ποικίλους τρόπους και τόνους- από τους πιο ήπιους (“Κάτω η Μοναρχία”) έως πιο έντονους (“Δε σε θέλει ο λαός, πάρ’ τη μάνα σου και μπρος..”) (Τρίκκας, 2009, 1218) .

Η απομάκρυνση του βασιλιά και η αλλαγή του πολιτεύματος εκφράστηκε με αφορμή το παλατιανό πραξικόπημα έπειτα από την παραίτηση Παπανδρέου, αλλά πηγάζει από τον κοινωνικό αποκλεισμό, που υφίσταντο οι κυριαρχούμενες τάξεις από την λήξη του εμφυλίου, καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 και '60. Επομένως, το καθεστωτικό ζήτημα,

τέθηκε από τη λαϊκή βάση με όρους μαζικού κινήματος (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 269) με την κρίση νομιμοποίησης της μοναρχίας κατά τα Ιουλιανά να μπορεί να εντοπιστεί στην ΕΑΜική τομή (ό.π., 283). Πιο αναλυτικά, ο έντονος αντικομμουνιστικός αγώνας του Κράτους της Δεξιάς (βλ. Κεφ. Βι), απομόνωσε τις περισσότερες, κυριαρχούμενες, κοινωνικές ομάδες – με αποκλεισμούς πέραν της απλής έκφρασης πολιτικών πιστεύω, στη προσπάθεια ισχυροποίησης μιας ηγεμονικής, αστικής τάξης. Η εξαθλίωση των πρώτων, σε αστικά κέντρα και στην ύπαιθρο, οξύνει τις ανισότητες, ακόμη και αν αυτές δε προβάλλονται. Η καπιταλιστική, βιομηχανική ανάπτυξη δεν συνάδει με την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζόμενων (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 132) με συνέπεια, οι μεταπολεμικές συνθήκες διαβίωσης να θέτουν το 25-40% του πληθυσμού στη κατηγορία των απόρων, με την ανεργία και την υποαπασχόληση να μαστίζει τις κατώτερες τάξεις και κυρίως τους αγρότες (ό.π., 120). Η εργατική τάξη αποδεκατίζεται και λόγω της *διάλυσης των πολιτικών και συνδικαλιστικών της οργανώσεων*, ήδη πριν τον πόλεμο επί δικτατορίας Μεταξά, όμως διασπάται κυρίως από την *καθαρή μετανάστευση προλεταριοποιημένων εργατών και αγροτών*, όπως εκθέτουν οι Βερναρδάκης & Μαυρή (1991, 121, 133), που φτάνει σε αριθμό τους 650.000 την εικοσαετία 1950-1970 (Πουλοπούλου, 1986, 59).

Ταυτόχρονα με την όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων όμως, παρατηρείται από τα τέλη του 1950 και αρχές του 1960, σταδιακή αύξηση των διεκδικήσεων των εργαζομένων με κορύφωση τα γεγονότα των Ιουλιανών· από απεργίες έως καταλήψεις, από οικοδόμους έως φοιτητές. Οι τελευταίοι, αποκομμένοι από τα βιώματα της Κατοχής και του Εμφυλίου, αλλά δεχόμενοι τον αποκλεισμό λόγω της τρομοκρατίας της Δεξιάς, θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στις μέρες του Ιουλίου- Αυγούστου του 1965. Οργανώνονται δημοκρατικοί/ προοδευτικοί φοιτητικοί σύλλογοι, εντός των πανεπιστημίων, όπως η ΕΦΕΕ το 1963, ώστε να αντικρούσουν την κυβερνητικά καθοδηγούμενη και συντηρητική ΕΚΟΦ. Έχουν προηγηθεί, επίσης, και καταλήψεις από το 1962 για το πανεπιστημιακό άσυλο με σύνθημα το “1-1-4”, όπως και αντιδράσεις για την αύξηση διδάκτρων “15%” (ό.π. 144). Τα συνθήματα αυτά εμφανίζονται και στις πορείες των Ιουλιανών.

Γίνεται επομένως, συνδυαστικά με τη μαζικοποίηση του πανεπιστημίου, να κάνουμε λόγο για ένα *νέο κοινωνικό υποκείμενο*, εκείνο του *φοιτητικού κινήματος* που εισέρχεται δυναμικά και με νέες, καίριες και βαρύνουσες διεκδικήσεις στο πεδίο των κοινωνικών αγώνων. Ας σημειωθεί σε αυτό το σημείο, πως η μαζικοποίηση του πανεπιστημίου στην μετεμφυλιακή Ελλάδα, παρουσιάζει μια φαινομενικά θετική ιδιαιτερότητα σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες που εξέρχονταν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο: *την υπεραντιπροσώπηση*

των λαϊκών τάξεων λόγω της κοινωνικής κινητικότητας. Δηλαδή, η δυνατότητα ενός μέλους μιας αγροτικής οικογένειας μέσω του πανεπιστημίου να μεταπηδήσει στην μικροαστική τάξη. Μια τέτοια τακτική χαρακτηρίζεται από τον Πουλιαντζά ως “σχετική συμμετοχή στο αστικό κράτος, [για να] αποτραπεί το ξέσπασμα” (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 143). Παρόλα αυτά, με τον αποκλεισμό των λαϊκών μαζών από την κοινωνική συμμετοχή, το πανεπιστήμιο γίνεται κεντρικός χώρος και μέσο διεκδικήσεων.

Ερχόμενοι στα γεγονότα των Ιουλιανών, μια ακόμη τομή για την έκρηξη, τόσο της νεολαίας, όσο και της λαϊκής βάσης εν γένει, ήταν η προσωπικότητα και ο θάνατος του Γρηγορίου Λαμπράκη, βουλευτή της ΕΔΑ. Ως εξέχον πρόσωπο στους Μαραθώνιους Ειρήνης σε συνδυασμό με τη διεθνή, πολιτική τάση του αντικρατισμού και αντιιμπεριαλισμού που αναπτύχθηκε στις αρχές του '60, ο Λαμπράκης ήταν οικείος και παρών στις κινητοποιήσεις της νεολαίας. Συνεπώς, η δολοφονία του από παρακρατικούς το Μάιο του 1963, πυροδότησε τη μεγαλύτερη, πολιτική κινητοποίηση της μεταπολεμικής περιόδου. Η πολιτική έκφραση των νέων στη δολοφονία αυτή ήταν η σύσταση της Δημοκρατικής Κίνησης Νέων “Γρηγόρης Λαμπράκης”, γνωστοί ως “Λαμπράκηδες” (ό.π. 159).

Η δολοφονία Λαμπράκη έχει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της ελληνικής ιστορίας των αρχών της δεκαετίας του 1960, καθώς συντελέστηκε από παρακρατικούς και μέλη της Χωροφυλακής και συνεπώς, η τρομοκρατία της Δεξιάς είχε κορυφωθεί ήδη από τις εκλογές της βίας και νοθείας, το 1961. Επομένως, η αντίδραση και αγανάκτηση του λαού εκφράζεται με τις εκλογές του 1963 και επιβεβαιώνεται με αυτές του 1964, παράλληλα με την κορύφωση των κοινωνικών αγώνων με πλέον ταξικό χαρακτήρα· τόσο κατά των κοινωνικών αποκλεισμών από την ηγεμονική αστική τάξη, όσο για την διεκδίκηση δικαιωμάτων σε τομείς όπως η εργασία.

Η απόφαση του λαού να επιλέξει να ενισχύσει ένα κόμμα όπως την Ένωση Κέντρου, θα φανερώσει τις προβληματικές του τη διάρκεια των πρώτων ημερών των Ιουλιανών. Πιο αναλυτικά, ένα κόμμα που έχει κηρύξει “ανένδοτο αγώνα”, τόσο στη τρομοκρατία της Δεξιάς, όσο στην “κομμουνιστική επέλαση” και αποτελεί ένα σαφώς αστικά δομημένο κόμμα, γεννά το ερώτημα πώς θα μετουσιώσει το αίτημα του λαού, κατά της διαδηλώσεων των Ιουλιανών. Το ζήτημα εδώ περιπλέκεται, αφού οι μάζες κατεβαίνουν στο δρόμο ενάντια στη βασιλική αυθαιρεσία, ζητούν την απομάκρυνση του βασιλιά και υπερασπίζονται τον Γεώργιο Παπανδρέου και από την άλλη, ο τελευταίος, δεν θέτει ποτέ θέμα καθεστωτικής αλλαγής. Η [χειραγώγηση]/παραπλάνηση του λαού από την ηγετική μορφή του Παπανδρέου,

θα μας απασχολήσει στο επόμενο κεφάλαιο, ενώ στο σημείο αυτό ενδιαφέρον έχει να εξεταστούν οι διαδηλώσεις και ο γενικότερος τρόπος έκφρασης των καταπιεσμένων κοινωνικών ομάδων που συμμετείχαν στα Ιουλιανά.

Στα πλαίσια της αστικής, κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, οι θεσμικοί (ή και παρασκηνιακοί) φορείς θεωρούν πως εκείνοι εκφέρουν και εκφράζουν την εξουσία· ένα “κλειστό σύστημα ανάμεσα σε [μεμονωμένα] πρόσωπα ή ηγετικές φυσιογνωμίες”. Ο λαϊκός παράγοντας και η δυναμική του λαμβάνεται ως “εξωγενής παράγοντας”, ως *οχλαγωγία* για παράδειγμα (Βερναρδάκης & Μαυρίης, 1991, 265). Η σταδιακή αύξηση των κοινωνικών κινητοποιήσεων και διεκδικήσεων, όπως αναπτύχθηκαν παραπάνω, παγιώνεται στα Ιουλιανά, καθιστώντας μέγιστης σημασίας την άποψη της κοινής γνώμης. Η θεσμική νομιμότητα έχει διαρρηχθεί και οι αστικές, καθεστωτικές δυνάμεις αδυνατούν να τη διαχειριστούν και οι *διαδηλώσεις παραλύουν τα πάντα* (ό.π., 258). Η φύση των διαδηλώσεων αυτών λαμβάνει διαστάσεις λαϊκού κινήματος με αυτόνομο ρόλο και χαρακτηριστικά “μαζικού, πολυμορφικού ενωτικού μετώπου”. Ακριβώς, αυτές τις αυθόρμητες κινητοποιήσεις, δε θα μπορέσει ενσωματώσει κανέναν κόμμα, ούτε η ΕΚ, ούτε η ΕΔΑ, καθιστώντας τον λαό ως βασικό παράγοντα αποφάσεων στις πολιτικές εξελίξεις για πρώτη φορά μετά τον Εμφύλιο και την ήττα του ΕΑΜ (ό.π., 259-260).

Οι μεγαλύτερες διαδηλώσεις ήταν η κάθοδος του Παπανδρέου από το Καστρί προς τα γραφεία της Ένωσης Κέντρου την 19η Ιουλίου, όπου γίνεται λόγος για αποθέωση του παραιτηθέντος πρωθυπουργού, με τα ξένα ΜΜΕ να το χαρακτηρίζουν “ρωμαϊκό θρίαμβο” (Τρίκκας, 2009, 1218). Συντελείται, έτσι, μια *κάθαρσις*, όσον αφορά τη πολιτική προσωπικότητα του Παπανδρέου και τον καθιστά αδικημένο από την βασιλική αρχή, αλλά ακόμα εντονότερα στα μάτια του λαού, προδομένο από το ίδιο του το κόμμα. Βεβαίως, ο έντονος αντιμοναρχικός χαρακτήρας που εξέφραζαν όλο και πιο κατηγορηματικά οι διαδηλωτές, ερχόταν σε αντιδιαστολή και με την πολιτική συγκρότηση της ΕΚ, τόσο και με την διαχείριση που επέλεξε να διατηρήσει εντός της κρίσης αυτής. Ο λαός, όμως, στο πλευρό του Παπανδρέου με τον όγκο των διαδηλώσεων, συνέφερε την πολιτική γιγάντωση του και την ενίσχυση της εξουσίας του (ό.π.).

Την 21η Ιουλίου, σε μια ακόμη πορεία με έντονη αστυνομική καταστολή και σύσσωμη εκπροσωπημένη από τις φοιτητικές νεολαίες, όπως της ΕΦΕΕ και τους Λαμπράκηδες, δολοφονείται ο Σωτήρης Πέτρουλας: “Οι αστυνομικοί χτυπούν σκληρά με τα κλομπ και τις λαβές των περιστρόφων. Χρησιμοποιούνται και πυροσβεστικές αντλίες, που κατευθύνουν τους

κρουνοὺς τους κατά των διαδηλωτῶν. Έρχονται ὕστερα και τα μηχανοκίνητα με τα δακρυγόνα. Ένας φοιτητῆς δέχεται “κάνιστρο” με το δακρυγόνο στο κεφάλι. Μεταφέρεται στο Σταθμὸ των Πρώτων Βοηθειῶν, ὅπου διαπιστώνεται ο θάνατος του. Είναι ο Σωτήρης Πέτρουλας, στέλεχος της Νεολαίας της Αριστεράς” (Τρίκκας, 2009, 1219). Η κηδεία του εξελίσσεται σε μεγαλειώδη πορεία ενάντια στη καταστολή της αστυνομοκρατίας, της Δεξιάς και του Παλατιού με συνθήματα τόσο για “Δημοκρατία” και “Ο Σωτήρης Ζει”, αλλά ενσωματώνοντας και αιτήματα και συνθήματα από τις μέρες τους στο δρόμο, ὅπως το ἄρθρο του Συντάγματος “1-1-4” (ό.π., 1220-21).

Κλιμάκωση του αγώνα των διαδηλωτῶν αποτέλεσε η γενική απεργία που συγκαλέστηκε για την 27η Ιουλίου, παρά την *αριθμητική* της αποτυχία, που οφειλόταν και σε πιέσεις από κυβερνητικούς και εργοδοτικούς κύκλους προς τους εργαζόμενους (Meynaud, 2002, τ. Β', 92). Άλλωστε, η γενική απεργία ως μέσο πάλης και ρήξης με τις κυρίαρχες δυνάμεις, συνιστά ένα από τα χαρακτηριστικά της παρέμβασης του προαναφερθέντος *μαζικού, πολυμορφικού ενωτικού μετώπου*. Συμπληρωματική είναι και η ακαθοδήγητη, άνευ κομματικής γραμμής παρέμβαση, με αυθορμητισμό και μαχητικότητα (Βερναρδάκης & Μαυρῆς, 1991, 259-260). Τέλος, οι συνεχείς συγκεντρώσεις, πορείες και κινητοποιήσεις, που φτάνουν τις 400 λαϊκές συγκεντρώσεις καθόλη τη διάρκεια των 70 μερῶν (ό.π., 160), εγκολπώνουν αυτόν ακριβῶς τον αυθορμητισμό και την ακαθοδήγητη έκφραση και διεκδίκηση κυριαρχίας του λαοῦ ἐπὶ της θεσμικής εξουσίας. Το ρήγμα διαφαίνεται και στη σχέση μεταξύ της λαϊκής βάσης της ΕΚ και της ηγεσίας της, ὅπου η τελευταία αδυνατεῖ να κατευθύνει τις κινητοποιήσεις, οι οποίες με τις σειρὰ τους εξελίσσονται τόσο μαζικά που ξεπερνούν τα στενά κομματικά πλαίσια. Επομένως, ὅταν η βάση θέτει πολιτειακό ζήτημα και η ηγεσία είναι ρητὰ αντίθετη, τότε ἔρχονται σε αντιδιαστολή.

Σύμφωνα με τα πρακτικά του Συμβουλίου του Στέμματος που διενεργήθηκε τη 1η και 2α Σεπτεμβρίου του 1965, σημείο συμφωνίας εκατέρωθεν ἦταν η πάση θυσία αποφυγῆς εκλογῶν, καθότι θα εἶχε αντιμοναρχικό χαρακτήρα· ἀπὸ μεριάς Παπανδρέου, ο οποίος σε ενδεχόμενη εκλογική αναμέτρηση θα ἔβγαινε θριαμβευτής, η ἀνάληψη της ευθύνης ενός τέτοιου ερωτήματος- διατήρησης ἢ μη της μοναρχίας- θα ἐρχόταν σε πλήρη αντιδιαστολή με τις θέσεις του κόμματος του, ενός κόμματος αστικής συγκρότησης με φιλελεύθερα στοιχεία, αλλά και με ρητὸν ἀντικομμουνιστικὸν πρόσημο. Επομένως, κοινὴ γραμμὴ πλεύσης ἦταν η ἀπομόνωση της Αριστεράς ὑπὸ την ἐκπροσώπησης της ΕΔΑ και με τη διάλυση των Λαμπράκηδων ως βασικὸν ζητούμενο της ἀντιπολίτευσης, ἀφού οι φοιτητικὲς νεολαίες *διακινούσαν τον ὄχλο*. Συνεπῶς, δύναται να κάνουμε λόγο για ἕνα ἐσωτερικὴ/παρασκηνακικὴ

συνεννόηση των θεσμικών εκπροσώπων της εξουσίας, όπου θα επιχειρηθεί ο κατευνασμός του πλήθους, η έξοδος από την κοινοβουλευτική κρίση, με τις εκλογές να τίθενται σε βάθος χρόνου. Μια τέτοια στρεβλή νομιμοποίηση όμως, αν και φαινομενικά, έδωσε περιθώρια ισχυροποίησης της δημοφιλίας του Παπανδρέου, επόμενο είναι να διαρρηχθεί πλήρως και να αναχαιτιστεί, όπως και θα γίνει με την επιβολή της δικατορίας της 21ης Απριλίου.

Η ψήφος εμπιστοσύνης στη κυβέρνηση Στεφανόπουλου στα τέλη Σεπτεμβρίου, σηματοδοτεί και τη λήξη της κρίσης του θέρους του '65 με το αίτημα του λαού να μην έχει εισακουστεί, αλλά με τις κοινωνικές τους κινητοποιήσεις να έχουν άκρως πολιτικοποιηθεί. Ερώτημα το οποίο οφείλουμε να θέσουμε στο σημείο αυτό, είναι αν ο λαός παραπλανήθηκε, ενώ είχε τη δυνατότητα να χειραφετηθεί, λαμβάνοντας υπόψιν παραμέτρους, όπως θα μπορούσε να είναι η ηγετική φυσιογνωμία του Γεώργιου Παπανδρέου. Η συνθηματολογία του τελευταίου στους μήνες μετά τα Ιουλιανά, αποτελούσε μια συνεχόμενη προεκλογική εκστρατεία: μια συνθηματολογία που ωθούσε τον λαό να θεωρήσει την αστική διαχείριση της διαστρέβλωσης της νομιμότητας ως -αν όχι ιδανική- ίσως, μοναδική λύση.

Σε ένα πιο γενικό επίπεδο ανάλυσης της κοινοβουλευτικής, αστικής δημοκρατίας, ο διαχωρισμός των εξουσιών, και συγκεκριμένα της εκτελεστικής και νομοθετικής, δημιουργεί την εντύπωση πως η «κοινοβουλευτική νομιμότητα [είναι] η μόνη “αυθεντική” νομιμότητα της αστικής, πολιτικής, δημοκρατίας, [ως] έκφραση του “λαού” και βλέπει στην υπεροχή του εκτελεστικού μια παράνομη εξουσία”, λόγω της μετατόπισης κυριαρχίας προς την τελευταία, που δανείζεται “στοιχεία απ’ τη νομιμότητα της λαϊκής κυριαρχίας, το Κοινοβούλιο”.

(Πουλιαντζάς, 1982, τ. Β', 189,190). Η εσφαλμένη ανάγνωση των κυριαρχούμενων τάξεων, που επαναπαύεται στην (υποτιθέμενη) κάλυψη των αιτημάτων τους από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους, χωρίς να εντάσσουν στην κριτική, όχι απλώς και την νομοθετική εξουσία, αλλά ολόκληρο το καπιταλιστικό Κράτος και τη θέση των κυριαρχούμενων τάξεων σε αυτό. Δίχως περαιτέρω ανάλυση στη παρούσα φάση, η πεποίθηση πως το “ιδανικότερο” πολίτευμα εντός του καπιταλιστικού συστήματος, όσον αφορά τα συμφέροντα της εργατικής τάξης, είναι η αστική, κοινοβουλευτική δημοκρατία, αναχαιτίζει τη διαδικασία πολιτικής συνειδητοποίησης των μαζών, όπως και τις συνθήκες και τους στόχους της ταξικής πάλης. Δύναται επομένως, να κάνουμε λόγο για μια *κεκαλυμμένη δημοκρατία*, δημιουργώντας μια *ψευδαίσθηση* εξουσίας των μαζών.

Αφαιρώντας, λοιπόν, από τα πλαίσια του Κοινοβουλίου, αλλά εντάσσοντας τη φυσιογνωμία του Παπανδρέου σε σχέση με τις εξεγερμένες μάζες, η παραπάνω πεποίθηση της ανάθεσης

διεκπεραίωσης και διεκδίκησης των συμφερόντων των μαζών, είναι εκείνη που, τελικά, οδηγεί τις κινηματικές ημέρες του Ιουλίου- Αυγούστου 1965, σε μια διαχειριστική, κατευναστική λύση, εξαρτώμενο πλήρως από τη προσωπική πολιτική του Παπανδρέου. Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψιν πως ο κυρίαρχος λαός οφείλει να ορίζει τη νομιμότητα, εκείνος *επιλέγει* να την εκποιήσει στα χέρια του ηγέτη, αντιπαραβαλλόμενος στο ηχηρό σύνθημα της περιόδου “*ένας είναι ο αρχηγός, ο κυρίαρχος λαός*”.

Δ. Ρόλος του Κέντρου και της Αριστεράς

Η δομή του μετεμφυλιακού κράτους ταυτίστηκε με την Δεξιά- όπως άλλωστε προαναφέραμε- ταυτόχρονα με την ανάπτυξη του εξουσιαστικού μηχανισμού, που εμπερικλείει το Στέμμα και τον Στρατό. Η εναλλαγή της εκτελεστικής εξουσίας από την δεξιά ΕΡΕ στην κεντρώα ΕΚ προκάλεσε την εμπλοκή του τρίπτυχου αυτού και κορυφώθηκε με το παλατιανό πραξικόπημα και την έκρηξη των Ιουλιανών. Ζητούμενο στις πολιτικές πρακτικές των δεξιών/συντηρητικών δυνάμεων ήταν η επαναφορά της ΕΡΕ στη κυβέρνηση μετά τις συνεχόμενες ήττες στις εκλογές του 1963 και 1964· η επίτευξη του στόχου τους σημειώθηκε τον Απρίλιο του 1967, όταν- έπειτα από την άρση εμπιστοσύνης της ΕΡΕ προς τη “βασιλική” κυβέρνηση Παρασκευόπουλου- ο βασιλιάς Κωνσταντίνος αναθέτει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Π. Κανελλόπουλο, πρόεδρο -πλέον- της ΕΡΕ με ουσιαστικό στόχο τη διάλυση της Βουλής και τη κήρυξη εκλογών για τον Μάιο του 1967. Συνεπώς, το παλατιανό πραξικόπημα του Ιουλίου του 1965 ολοκληρώνεται με την ανάδειξη του ηττημένου κόμματος, στις προηγούμενες εθνικές εκλογές σε κυβέρνηση (Βερναρδάκης& Μαυρή, 1991, 310).

Οφείλουμε, επομένως, να εξετάσουμε τις επιλογές και τη διαχείριση της κρίσης εκπροσώπησης από το πιο προβεβλημένο πρόσωπο- εκείνο του Γεώργιου Παπανδρέου- αλλά και του κόμματός του, της Ένωσης Κέντρου. Θα μας απασχολήσουν οι διαστάσεις ενός κεντρώου κομματικού σχηματισμού στη μετεμφυλιακή Ελλάδα και η θέση που λαμβάνει σε μια πόλωση, που δύναται να χωρισθεί στους δυο πόλους Αριστεράς και Δεξιάς, και φανερώνει κατά τη διάρκεια των Ιουλιανών, στοιχεία και πορίσματα/απαντήσεις για την μετεξέλιξη της κρίσης, που αναχαιτείται, εν τέλη, με την επιβολή της δικτατορίας των Συνταγματαρχών. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψιν τις αντιφάσεις που αναπτύσσονται εντός του πολιτικού συστήματος, θα εξετασθεί η αδυναμία συσπείρωσης των λαϊκών μαζών από την Αριστερά και πιο συγκεκριμένα, την ΕΔΑ.

i) Γεώργιος Παπανδρέου, Κέντρο & Ένωση Κέντρου

Η ανάδειξη του Παπανδρέου ως “Γέρο της Δημοκρατίας”, βασισμένο στη ρητορεία της *προδοσίας των αποστατών* και στην εναντίωσή του στο παλατιανό πραξικόπημα, δεν αντικατοπτρίζει την πολιτική του πορεία στον ιδανικό τόνο που παρουσιάζεται, τόσο τις μέρες των Ιουλιανών, όσο και στη κηδεία του κατά τη διάρκεια της Χούντας, το 1968. Με μακρά πολιτική ιστορία στο πλευρό του Ελ. Βενιζέλου τάχθηκε κατά της μοναρχίας στον Εθνικό Διχασμό (1917), όμως παρόλα αυτά “ο πόλεμος και τα Δεκεμβριανά άμβλυναν τις σχέσεις του με την μοναρχία” (Meynaud, 2002, τ. Α’, 331), έχοντας ως κοινό εχθρό το ΕΑΜ- ΕΛΑΣ και την ευρύτερη αριστερά. Επομένως, ήδη διαφαίνεται ο ρητός αντικομμουνισμός του Παπανδρέου, που “αντιστοιχεί” στον έναν από τους δυο πόλους του *Ανένδοτου Αγώνα* που κηρύσσει με την ίδρυση του κόμματός του Ένωση Κέντρου (1961). μπορεί συμπληρωματικά να φανεί η αποστροφή του από την αριστερά και από τον χειρισμό της Συνθήκης της Καζέρτα, ως πρωθυπουργός Εθνικής Ενότητας μετά την Απελευθέρωση, προωθώντας δυσμενέστατους όρους για το ΕΑΜ.

Οι σχέσεις του με την Δεξιά, τον δεύτερο πόλο του Διμέτρωπου, δεν διαχωρίζονται τόσο κάθετα όσο από την Αριστερά, καθώς- εκτός από την αποτυχημένη προσπάθεια ένταξης του Παπανδρέου στην ΕΡΕ τη δεκαετία του ’50- η προέλευση του και οι βλέψεις του δεν απείχαν πολύ από μια αστική, συντηρητική κομματική συγκρότηση. Πιο συγκεκριμένα, η βασική του ένσταση κατευθύνεται προς το παρακράτος, την αστυνομοκρατία και νοθεία των εκλογών και συνεπώς, αναπτύσσει τη προεκλογική του ρητορεία προβάλλοντας ένα μήνυμα περί “αποκατάστασης πολιτικής δημοκρατίας”, εφαρμογή της σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο και, τέλος, με κεντρικό μοτίβο το “έντιμο κράτος/ εκλογικό σύστημα/ εκλογές” (ό.π., 337-338).

Η πολιτική θέση του Παπανδρέου, όμως, λόγω της πορείας και των τακτικών του δεν μας επιτρέπει να σταθούμε στην επιφανειακή ανάλυση ενός φιλόδοξου πολιτικού με βενιζελικές ρίζες και φιλελεύθερες καταβολές, αλλά οφείλουμε να αναδείξουμε τον καιροσκοπισμό του, εντός του γενικότερου πολιτικού πλαισίου της μετεμφυλιακής Ελλάδας. Πιο συγκεκριμένα, η ίδρυση της ΕΚ έρχεται ένα μήνα πριν τις εκλογές του 1961 και παρουσιάζεται ως ένα αστικό, “εθνικό” κόμμα, λειτουργώντας αρχικά ως εναλλακτική κυβερνητική επιλογή. Όπως εντοπίζει ο Τ. Τρίκκας (2009, 976-977), ο μετασχηματισμός του ελληνικού καπιταλισμού, όσο και των κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων που ανέρχονταν από αγροτικά σε αστικά για

παράδειγμα, δημιούργησε την ανάγκη ενός “αστικού εκσυγχρονισμού” για τη ικανοποίηση βασικών διεκδικήσεων των ανερχόμενων αυτών στρωμάτων, με την ΕΚ να μετουσιώνει την ανάγκη σε πρωταρχική της θέση. Επομένως, η καραμανλική αστική στρατηγική, έχοντας εξαντλήσει τα όρια της, “κάνει άνοιγμα” προς την ΕΚ στα πλαίσια ενός “πολιτικού πειράματος” διατήρησης της αστικής κυριαρχίας, λειτουργώντας, παράλληλα, ως ανάχωμα στο αυξανόμενο ρεύμα της αριστεράς με την ΕΔΑ να έχει ήδη αναδειχθεί αξιωματική αντιπολίτευση στις εκλογές του 1958(ό.π.).

Οι εκλογές “βίας και νοθείας” αποτελούν την ευκαιρία του Παπανδρέου, αφού η Δεξιά πλήττεται από την απροκάλυπτη εκλογική τρομοκρατία και η Αριστερά, για τον ίδιο ακριβώς λόγο, χάνει εκλογικό έδαφος. Η κήρυξη του Ανένδοτου Αγώνα με την ΕΚ στην αξιωματική αντιπολίτευση, φέρνει τον Παπανδρέου επικεφαλής ενός αστικού, κομματικού σχηματισμού με αυξανόμενη υποστήριξη ανερχόμενων ή κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, κυρίως κοινωνικά αποκλεισμένων· στο σημείο αυτό, της αρχικής συγκρότησης ενός κεντρώου κομματικού σχηματισμού εμφανίζεται και η βασική αντίφαση, εκείνη που στη πόλωση που δημιουργεί η κρίση των Ιουλιανών, γιγαντώνεται, φανερώνεται και διασπάται.

Πριν τη κορύφωση των κοινωνικών αγώνων τον Ιούλιο-Αύγουστο του 1965, με τη λαϊκή αποδοχή του Παπανδρέου να λαμβάνει διαστάσεις προσωπολατρίας, η συσπείρωση της εκλογικής βάσης των μεταπολεμικών κεντρώων σχηματισμών έγινε με βάση την εμπειρία του Εμφυλίου και την ηττημένου ΕΑΜογενούς μπλοκ, που είχε ασταθή πολιτική εκπροσώπηση (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991,178). Η ΕΠΕΚ αρχικά- δρώντας υπό τον Πλαστήρα τη περίοδο 1950-1952, αμέσως μετά τη βίαιη λήξη του Εμφυλίου, σε “περίοδο σαφούς αντεπανάστασης” (ό.π., 181, 190-191)- όπως και η ΕΚ αργότερα, λειτούργησαν ως εναλλακτική αστική επιλογή απέναντι στη νικητήρια Δεξιά του Εμφυλίου, καθώς η διαλυμένη ουσιαστικά Αριστερά υπό το ΚΚΕ δεν υφίσταται ως μετεμφυλιακή εκλογική επιλογή. Στη πρώτη περίπτωση της ΕΠΕΚ, η εκλογική της αποτυχία το '52, ανοίγει τον δρόμο για την άνοδο της ΕΔΑ, η οποία με τη σειρά της μετατρέπεται σε κύριο εκφραστή του εαμογενούς μπλοκ και ανασυντάσσεται κοινοβουλευτικά μέσω αυτής. Η ίδρυση της ΕΚ, το '61, όπως αναφέραμε ήδη, συσπειρώνει μέρος της εκλογικής βάσης της ΕΔΑ, όχι μόνο λόγω της τρομοκρατίας, αλλά και λόγω της αμυντικής, παθητικής στάσης της συνδυαστικά με τη παντελή αποκοπή και διάλυση του ΕΑΜικού αιτήματος για κοινωνική μεταβολή. Η ΕΚ εμφανίζεται ως ένας *άφθαρτος, νεοσύστατος, πολιτικός σχηματισμός* με άμεσο και υλοποιήσιμο πρόγραμμα “Αλλαγής” και, έτσι, μέρος του ηττημένου εαμικού μπλοκ “συγκυριακά” μετατοπίζεται προς το Κέντρο (ό.π., 184).

Ας σημειωθεί σε αυτό το σημείο, πως ακόμη και αν η Αριστερά με το Κέντρο φαινομενικά δύναται να εκφράζουν τον ίδιο ή παρεμφερείς κοινωνικούς χώρους, δεν κατανέμεται σε καμία περίπτωση ισομερώς, ούτε μπορεί να γίνει μηχανιστική οριοθέτηση μεταξύ ΕΔΑ και ΕΚ (ό.π., 182, 187). Η σύγκλιση της εκλογικής βάσης πηγάζει κυρίως από των αποκλεισμό ευρείων, κατώτερων κοινωνικών ομάδων, οι οποίοι απομακρυνόμενοι από την εμπειρία του εμφυλίου, αποζητούν πιο ενεργό ρόλο στη πολιτική και στις κοινωνικές διεκδικήσεις τους.

Όσον αφορά τη σχέση του Κέντρου με τη Δεξιά, η σύγχυση της εκλογικής βάσης, όπως με την ευρύτερη αριστερά, δεν υφίσταται. Αντιθέτως, λιγιστές έως επιδερμικές διαφοροποιήσεις παρουσιάζονται σε οργανωτικό, θεσμικό πλαίσιο. Η ΕΚ, όπως και η ΕΡΕ, κατατάσσονται στη μεριά των “νικητών” του Εμφυλίου, πέραν του κοινού παρανομαστή του αντικομμουνισμού. Επίσης, η συγκρότηση των κομμάτων τους βασίζονται στα πρόσωπα των αρχηγών τους, Γ. Παπανδρέου και Κ. Καραμανλή αντίστοιχα, και διατηρούν τη δομή των ελληνικών αστικών κομμάτων (Meynaud, 2002, τ. Α', 321).

Ο Νικολακόπουλος (1985, 73-74,85) οριοθετεί το Κέντρο σε σχέση με την Δεξιά στη διαιρετική τομή του Εθνικού Διχασμού, δηλαδή τη μοναρχία- αντιμοναρχία. Βεβαίως, η παλινόρθωση της βασιλείας μετεμφυλιακά και η αποδοχή του από τον κεντρώο πολιτικό χώρο, “καταργεί” τη τομή αυτή, ακόμα και αν η ΕΠΕΚ και η ΕΚ θεωρούνται κομματικές συνέχειες του Βενιζέλου. Μάλιστα, η παλινδρομική τάση του βενιζελικού ψηφοφόρου μεταφέρεται και στην μετεμφυλιακή στήριξη κεντρώων κομμάτων (Meynaud, 2002, τ Α', 334). Ταυτόχρονα, η χρήση του όρου “εθνικοφροσύνη” από τις κεντρώες παρατάξεις, δημιουργεί μια σύμπλευση ρητορικής με την δεξιά, καθότι αποτελεί βασική ορολογία ενός συντηρητικού/αντικομμουνιστικού λεξιλογίου, ακόμα και αν συνάδουν κατά περιπτώσεις ιδεολογικές και πολιτικές επιλογές, κυρίως στην απομόνωση της αριστεράς. Παρόλα αυτά, φτάνοντας στις αρχές της δεκαετίας του '60, η ζύμωση της λαϊκής βάσης έγκειται πολύ περισσότερο στη διαιρετική τομή του Εμφυλίου Πολέμου και απομακρύνεται περισσότερο από τον Εθνικό Διχασμό, καθώς το δίπολο “μοναρχία- αντιμοναρχία”, που αντικατοπτρίζεται στα πρόσωπα του βασιλιά Κωνσταντίνου Α' και του Ελ. Βενιζέλου, δίνει τη θέση του στους πόλους Δεξιάς- Αριστεράς/Αντιδεξιάς, με ακόμη πιο σαφή πολιτικά περιεχόμενα και συνεπώς, αντιμαχόμενα συμφέροντα. Βεβαίως, η επιφανιόμενη προσπάθεια των μετεμφυλιακών, κεντρώων κομμάτων, όπως συγκεκριμένα η ΕΚ, να συσπειρώσουν ή και να υπερκαλύψουν τη τομή του Εμφυλίου Πολέμου, αντιβαίνει σε καίριες πολιτικές θέσεις είτε του κόμματος, είτε του ίδιου του αρχηγού του, με τον Παπανδρέου να διαφοροποιείται από

την αριστερά, θεωρώντας “εθνική αποστολή την μείωση και απομόνωση της άκρας αριστεράς” (Τρίκκας, 2009, 908).

Η ορθή ανάγνωση των τεκταινόμενων μετά τις εκλογές του '61 και τη κήρυξη του Διμέτρου Αγώνα, φέρνουν την ΕΚ στο προσκήνιο με πρωτεύουσα ανάγκη την ενδυνάμωση της βάσης της, η οποία και επιτυγχάνεται με την ένταξη των μαζών στον *αντιδεξιό αγώνα* (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 185), κατευνάζοντας, συνεπώς, τον ‘αντιαριστερό’ λόγο και προχωρώντας σε προεκλογικές δεσμεύσεις για χαλάρωση των έκτακτων μέτρων, αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης κλπ (βλ. Κεφ β). Η οργανωτική δομή της, παρόλα αυτά, διατηρεί εκείνη ενός παλαιοκομματικού σχηματισμού με ολιγαρχικό χαρακτήρα, με τους εκπροσώπους βάσης να παραγκωνίζονται από τους προβεβλημένα στελέχη με προσωποπαγές δικαίωμα συμμετοχής. Σημειωτέον πως στα χρόνια ύπαρξης της ΕΚ, τα μόνα όργανα του κόμματος που λειτούργησαν ήταν η Αρχηγία και η Κοινοβουλευτική Ομάδα, καθότι τέτοια ήταν η εξάρτηση από το πρόσωπο του Παπανδρέου και αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση κόμματος “προυχόντων οργανωμένο εκ των άνω” (Meypaud, 2002, τ. Α', 321-323).

ii) Ιουλιανά: Αντιφάσεις (ΕΚ) & Πόλωση

Με μια ευρεία συσπείρωση δυνάμεων που είχε παραγκωνίσει το άρχων πολιτικό σύστημα, η ΕΚ εγκολπώνει τα νέα κοινωνικά στρώματα και προσφέρει πολιτικό αδιέξοδο των κοινωνικά αποκλεισμένων στρωμάτων της δεκαετίας του '50· ή τουλάχιστον, μέχρι το καλοκαίρι του '65 (Νικολακόπουλος, 1985, 83). Η ανάληψη της εξουσίας, όπως έχει ήδη παρουσιαστεί στα προηγούμενα κεφάλαια, δεν σήμανε και τον υποσχόμενο εκδημοκρατισμό λειτουργιών του κράτους, υπενθυμίζοντας για παράδειγμα την ελάφρυνση των έκτακτων μέτρων, αλλά όχι την κατάργησή τους. Συνεπώς, σημειώνεται μια δυσαρέσκεια ως προς την ΕΚ, χωρίς να συμβαίνει το ίδιο όσον αφορά το πρόσωπο του Παπανδρέου με απόγειο το παλατιανό πραξικόπημα στις 15 Ιουλίου 1965, όπου αρνούμενος να είναι “πρωθυπουργός υπό απαγόρευση” με αναφορές και σε “λόγους τιμής”, πυροδοτεί μαζικότερες αντιδράσεις σε όγκο πληθυσμού και διάρκεια διαδηλώσεων (Τρίκκας, 2009, 1215).

Αίτημα των μαζών, όπως αναλύθηκε, ήταν η απομάκρυνση του βασιλιά και στο σημείο αυτό φανερώνεται η πρώτη και σημαντικότερη, ή και βασικότερη, αντίφαση της ΕΚ: ουδέποτε είχε θέσει πολιτειακό ζήτημα, ούτε κατά την εκδήλωση της κρίσης εκπροσώπησης όπως απαιτούσε ο λαός, προσπαθώντας, μάλιστα, κλεισμένων των θυρών στο Συμβούλιο του

Στέμματος (1 & 2 Σεπτεμβρίου 1965) να αποφευχθεί η διεξαγωγή εκλογών, καθώς θα είχαν αντιμοναρχικό χαρακτήρα.

Επομένως, οι αντιφάσεις της ΕΚ που εκδηλώνονται με τη κρίση των Ιουλιανών προϋπήρχαν και ανατρέχουν στην αυτή καθεαυτή δομή και συγκρότησης του κόμματος: “ένα αστικό πολιτικό επιτελείο αναλαμβάνει να υλοποιήσει την εναλλακτική λύση στην [φθαρμένη πολιτικά] ΕΡΕ, στηριζόμενο σε λαϊκά στρώματα, που οι προσδοκίες τους ξεπερνούσαν τη πολιτική της” (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 202).

Βεβαίως, ανατρέχοντας το προηγούμενο κεφάλαιο (σελ. 29) και εξετάζοντας τις αντιδράσεις του λαού, όταν κατευνάζονται οι κινητοποιήσεις των Ιουλιανών, η βασική αντίφαση της ΕΚ, ως προς τη συγκρότηση και τις λαϊκές της βάσεις, *ξεπερνάται* από τις ίδιες τις μάζες, που “επιλέγουν” τη διαχειριστική λύση του Παπανδρέου, που θα κατέληγε σε εθνικές εκλογές, αν δε επιβαλλόταν η Χούντα των Συνταγματαρχών. Ζητούμενο, όμως, δεν είναι η αντίδραση και συμπεριφορά του λαού, που εν τέλει, ενσωμάτωσε τις βασικές αντιφάσεις της ΕΚ, εκποιώντας τα δικά του αιτήματα, αλλά σημαντικό είναι να τεθεί στο σημείο αυτό, η δυνατότητα και η σημασία των *ορίων*, εντός των οποίων καλέστηκε, τόσο ο λαός να διεκδικήσει, όσο και οι κυρίαρχοι να επιβληθούν. Αναλυτικότερα, το αίτημα για καθεστωτική αλλαγή υπερβαίνει τα αυστηρά δομημένα πλαίσια του πολιτικού συστήματος, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί στο μετεμφυλιακό κράτος και των μηχανισμών εξουσίας του. Ο Παπανδρέου, εντασσόμενος σε αυτό, μετέχει στη δομή και στα όρια του συστήματος και συνεπώς, η δυναμική του κυριάρχου λαού, που εναπόθεσε τις διεκδικήσεις του στη διαχειριστική, αστική λύση του Παπανδρέου, δεν κατάφερε να υπερβεί τα στενά και αυστηρά όρια του πολιτικού συστήματος, ως είχε.

Εν συνεχεία, η αστική, πολιτική καταγωγή του Παπανδρέου εκδηλώνεται και στη κομματική του συγκρότηση, ενώ η εκλογική βάση στην οποία στοχεύει συμπεριλαμβάνει μεν από τη μία, ανερχόμενες κοινωνικές ομάδες, όπως η νεολαία ή οι μικροαστοί, αλλά κυρίως μετουσιώνει ένα ευρύτερο μήνυμα πολιτικής νομιμοποίησης των περιθωριοποιημένων από τις μετεμφυλιακές πολιτικές του Κράτους της Δεξιάς. Όταν το *μήνυμα* απαντάται από τον λαό, η ΕΚ αποφεύγει να απαντήσει· όταν οι διαδηλωτές απαιτούν την απομάκρυνση του βασιλιά, ο Παπανδρέου δεν θέτει πολιτειακό ζήτημα, καθώς η μετεμφυλιακή δομή της εξουσίας (τρίπτυχο) απειλούνταν. Μάλιστα, στο “μνημόνιο του 1966” μεταξύ Κωνσταντίνου Β’- Παπανδρέου- Κανελλόπουλου θέτει ρητά εκτός προεκλογικού αγώνα το καθεστωτικό (ό.π., 294). Συνεπώς, η αντίφαση εκδηλώνεται, όταν ο Παπανδρέου επιλέγει να συμβιβαστεί

και να συνταχθεί με τις καθεστωτικές δυνάμεις της Δεξιάς, του Στέμματος και του Στρατού. Η προσέγγιση των Βερναρδάκη-Μαυρή δημιουργεί μια ενδιαφέρουσα ερμηνεία στη κατάληξη της κρίσης εκπροσώπησης, αναφέροντας πως η γραμμή του Παπανδρέου τελικά συνάδει περισσότερο με εκείνη των “αποστατών”, όσον αφορά δηλαδή, τον συμβιβασμό με την Μοναρχία, με τους πρώτους να είναι, έτσι, “πιο συνεπείς” εξ αρχής και ο Παπανδρέου να ακολουθεί τον Δεκέμβριο του ’66 με το προαναφερθέν μνημόνιο. (ό.π.,288-289).

Η λαϊκή βάση και η δυναμική που είχε λάβει, δυνητικά θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ισχυρό διαπραγματευτικό μέσο από την ηγεσία της ΕΚ απέναντι στο Παλάτι και τη Δεξιά, είτε λόγω της πεποίθησης πως η πολιτική είναι εκείνη που ασκείται σε αυστηρά θεσμικά πλαίσια, είτε λόγω της αλαζονικής βεβαιότητας του Παπανδρέου πως μπορούσε να κυριαρχηθεί και να δημαγωγήσει τις μάζες. Η σταδιακή εξασθένηση των διαδηλώσεων μέχρι τα τέλη Αυγούστου του ’65, ταυτόχρονα με τις διαχειριστικές μεν, αντισυνταγματικές δε προσπάθειες κοινοβουλευτικής επίλυσης της κρίσης, αφήνουν το περιθώριο στον Παπανδρέου να μετατρέψει την επόμενη περίοδο μετά τις “70 μέρες”, σε προεκλογική περίοδο, δηλώνοντας παράλληλα στο Συμβούλιο του Στέμματος πως “αί εκλογαί είναι η ιδεώδης ευκαιρία αντιμετώπισης των μαζών”. Είναι, συνεπώς, ξεκάθαρος ο καιροσκοπισμός της ηγεσίας, που απαξιώνει με κάθετο τρόπο τη λαϊκή παρέμβαση, αλλά είναι πεπεισμένη πως μπορεί να ελέγξει τη δυναμική της και τίθεται, έτσι, σε πλήρη αναντιστοιχία με τη βάση της (ό.π.).

Συμπληρωματικά στη βασική αντίφαση ενός αστικού κόμματος με λαϊκό έρεισμα, ο Νικολακόπουλος (1985, 83-84) προσθέτει την συνέχεια πολιτικού προσωπικού από προηγούμενες γενιές, διοχετευμένες από διαφορετικές εμπειρίες σε σχέση με τη νεότερη γενιά και ανερχόμενες τάξεις, που εμπερικλείονται στη βάση της ΕΚ. Κατηγορείται, επομένως, για παλαιοκομματισμό και συγχρόνως, λόγω των βενιζελικών, φιλελεύθερων καταβολών της, αναζητά τη θεσμική νομιμοποίηση της από γεγονότα όπως ο Εθνικός Διχασμός, προβάλλοντας αντιπαραθετικά ένα εκσυγχρονιστικό μοτίβο, δημιουργώντας πάλι ένα αναχρονιστικό περίβλημα που δε συνάδει με τα αιτήματα της βάσης της.

Τέλος, η έκφραση της *ταξικής* πόλωσης που φέρει στην επιφάνεια η κρίση των Ιουλιανών, οφείλει να ανατρεχθεί στη τομή του Εμφυλίου Πολέμου. Η ΕΚ- συμπεριλαμβανομένου της δομής, συγκρότησης, πολιτικού προσωπικού- “σε επίπεδο ηγεσίας και πολιτικού λόγου είναι απόλυτα ταυτισμένη με τους νικητές του Εμφυλίου- τους εθνικόφρονες”, δηλαδή την Δεξιά ή/και την κυρίαρχη αστική τάξη, όμως για την επιτυχία και απήχηση του εγχειρήματος του

Παπανδρέου, απαραίτητη ήταν και η διαφοροποίηση της (ΕΚ) από την ΕΡΕ για την διεύρυνση της βάσης της προς την ΕΔΑ. Συνεπώς, έπρεπε να υπερβεί συνειδητά τη πόλωση του ταξικού διαχωρισμού και αποτελέσματος του Εμφυλίου Πολέμου, κάτι το οποίο θα ερχόταν σε πλήρη αντιδιαστολή με τις συνθήκες συγκρότησης του. *“Όρος απαραίτητος για την επιτυχία της ΕΚ ήταν η ακύρωση των όρων γέννησής του”* (ό.π.).

Σε αυτό το σημείο έγκειται και η ενίσχυση της άποψης πως η ΕΚ δεν εισάκουσε το λαϊκό αίτημα- όχι επειδή δε μπορούσε, αλλά επειδή δεν το επιθυμούσε και δεν απέβλεπε στην ολοκλήρωσή του.

Ένα ερώτημα το οποίο παρουσιάζεται είναι αν οι αντιφάσεις του δημοφιλούς κόμματος και οι πρακτικές του, ήταν εμφανείς ή όχι στο λαό. Αν το αποτέλεσμα των εκλογών του '67 που πρόλαβε η Χούντα, θα αναδείκνυε το ρήγμα ανάμεσα στη λαϊκή δυναμική που απομακρυνόταν (και ξεπερνούσε) τη πολιτική θέση και τακτική ενός φιλοκαθεστωτικού και πλήρως συμβιβασμένου με το άρχων σύστημα, κόμματος. Η απάντηση, προφανώς, δε δύναται να δοθεί- κυρίως λόγω του ιστορικού ορίζοντα των μετεχόντων, αλλά και την τάχιση εξέλιξη αυτού (με την επιβολή της δικτατορίας). Μπορούμε, όμως κάλλιστα, να τονίσουμε την *κάθαρση* που υφίσταται ο Γ. Παπανδρέου, ο οποίος μετατρέπεται από έναν “γηραιό, αστό πολιτικό φορτωμένο με πολυάριθμους οπορτουνισμούς και κομματικές περιπλανήσεις, ξαφνικά- λόγω του βασιλικού πραξικοπήματος – να συμβολίζει τις προσδοκίες του ελληνικού λαού απέναντι στο μετεμφυλιακό κράτος και τη μοναρχία. Γίνεται ο “Γέρος της Δημοκρατίας” (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 296), με την (στρεβλή) δημόσια εικόνα αυτή τον ακολουθεί μέχρι τον θάνατο και τη κηδεία του το 1968, κατά τη διάρκεια της Χούντας, όπου λαμβάνει διαστάσεις ανοιχτής διαδήλωσης εναντίον του δικτατορικού καθεστώτος.

iii) Αδυναμία συσπείρωσης των μαζών από την Αριστερά

Η συσπείρωση της λαϊκής βάση γύρω από τη δυναμική της ΕΚ, σταδιακά από την ίδρυση του έως τις μαζικές διαδηλώσεις των Ιουλιανών, δε μπορεί να αποδοθεί μηχανιστικά στη *χαρισματική* φυσιογνωμία του Παπανδρέου ή την ενσωμάτωση μιας εκλογικής βάσης που ενστερνίστηκε το πρόγραμμα του, αλλά οφείλει να αναζητηθεί και στην στάση της

Αριστεράς, η οποία στις λαϊκές κινητοποιήσεις που συναντώνται τον Ιούλιο – Αύγουστο του 1965 θα έπρεπε να ηγείται και να καρπωθεί τη δυναμική της.

Πιο συγκεκριμένα, η στάση της ΕΔΑ, σε επίπεδο κόμματος, βουλευτών και πολιτικής γραμμής, μέχρι την εκδήλωση της κρίσης του θέρους του '65 μπορεί να χαρακτηριστεί *αμυντική*, εν αντιθέσει με μεγάλη μερίδα διαδηλωτών που προέρχονταν από κόλπους της ΕΔΑ, όπως οι Λαμπράκηδες κ.ά. (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 185). Το ανερχόμενο εκλογικό ρεύμα της ΕΔΑ από το 1958, όπου με 25% αναδείχθηκε αξιωματική αντιπολίτευση, πυροδότησε, όπως έχουμε ήδη τονίσει μια ανυπέβλητη τρομοκρατία που λάμβανε και τη μορφή προσωπικών επιθέσεων, μέχρι και δολοφονιών, όπως στη περίπτωση του Γρ. Λαμπράκη που ήδη εξετάσαμε. Συνεπώς, μπορεί να διατυπωθεί πως μπροστά στην δεξιά τρομοκρατία, αναμενόμενη ήταν μια αμυντική στάση, όμως η εμφάνιση της ΕΚ ως μια εναλλακτική αστική επιλογή, απορρόφησε σημαίνον μέρος της εκλογικής επιρροής της ΕΔΑ και στο σημείο αυτό εντοπίζεται και η προβληματική της διαχείρισης του “πολιτικού πειράματος της ΕΚ” (Τρίκκας, 2009, 978)

Ο Ηλ. Ηλιού εκφράζει τις ανησυχίες του όσον αφορά τη μετατόπιση της ΕΔΑ όλο και περισσότερο προς το Κέντρο στα πλαίσια “συμμαχιών” για την επίτευξη του *ομαλού κοινοβουλευτισμού* έναντι στη Δεξιά, χωρίς, παράλληλα, να απομακρύνεται από τις μακροχρόνιες δεσμεύσεις της Αριστεράς (ό.π.). Γίνεται λόγος και “εκλογικούς ελιγμούς” στις επαναληπτικές εκλογές του 1964, όπου η ΕΔΑ “κατεβάζει” υποψήφιους σε 31 εκλογικές περιφέρειες και υποστηρίζει την υπερψήφιση των συνδυασμών της ΕΚ στις υπόλοιπες 24. Με τον τρόπο αυτό, επεδίωκε την εκτόνωση της τάσης για ευρύτερη υποστήριξη της ΕΚ, ακόμη και αν η ΕΔΑ είχε απόλυτη συναίσθηση της *αναποτελεσματικότητας* του ελιγμού αυτού (Νικολακόπουλος, 1985, 302, υπ. 6).

Φτάνοντας στο ξέσπασμα της κρίσης εκπροσώπησης και την εκκίνηση των διαδηλώσεων, η πολιτική γραμμή της ΕΔΑ συνέχισε να προωθεί την ενότητα με την ΕΚ, έχοντας ως αντιθετικό πόλο την απομόνωση των “αποστατών” και τη καταγγελία της μοναρχίας και του πραξικοπήματος (Βερναρδάκης & Μαυρή, 1991, 317). Επιλέγεται, επομένως, μια διαχειριστική λύση της κρίσης από τους ηγετικούς κύκλους της ΕΔΑ, αντιθέτως με τις μορφές *πάλης* που επιλέγει στις κινητοποιήσεις, όπου βέβαια είναι παρούσα. Για παράδειγμα, η επιλογή στήριξης και συμμετοχής σε μια γενική απεργία, όπως εκείνη που κηρύσσεται για την 27η Ιουλίου, δηλώνει τη τακτική που συνιστά την *ρήξη* και προασπίζεται τα αιτήματα του κυρίαρχου λαού. Παρόλα αυτά, η ΕΔΑ δεν θέτει *καθεστωτικό ζήτημα* και το

σημείο αυτό αποτελεί βασικό λόγο αποκοπής από τις μάζες, με τον Ηλιού να δηλώνει πως “ο λαός διαμόρφωσε το σύνθημα [...], η ΕΔΑ δεν το υιοθέτησε” (ό.π., 318-319).

Παρουσιάζεται, λοιπόν, ένα αριστερό κόμμα, νομιμοποιημένο στην μετεμφυλιακή πολιτική σκηνή του Κράτους της Δεξιάς, ικανό να ενσωματώσει τους κοινωνικά αποκλεισμένους του Εμφυλίου, από το ΕΑΜογενές μπλοκ και τη κομμουνιστική αριστερά έως τη νεολαία που ανδρώνεται μέσα στα πανεπιστήμια και τις διεκδικήσεις της δεκαετίας του '50 και '60, και επιλέγει να μη το κάνει. Η εσφαλμένη ανάγνωση της πολιτικής κατάστασης από την ΕΔΑ την καθιστά ουραγό του Παπανδρέου, στην πολιτική τακτική συμβιβασμού και αστικής διαχείρισης ήδη προβάλαμε. Σε τέτοιο βαθμό συμβιβασμού φτάνει και η ΕΔΑ, η οποία δεν απομακρύνεται από την ΕΚ ακόμη κ όταν εκείνη προχωρά σε (κλειστές) διαβουλεύσεις με το Στέμμα και τη Δεξιά, καθιστώντας την Αριστερά σύμφωνη και στην ίδια συμμαχία με τους μηχανισμούς εξουσίας που αποζητούν την περιθωριοποίηση και την εξόντωσή της. (ό.π., 321).

Η “*ιστορική κουλτούρα της ήττας*” (Βερναρδάκης & Μαυρής, 1991, 240) που διαμορφώνει την Αριστερά έπειτα από την συντριβή του ΕΑΜικού αιτήματος στον Εμφύλιο πόλεμο, εμπόδισε την ΕΔΑ να εμπιστευτεί την αυτονομία και τη δυναμική του κυρίαρχου λαού, ο οποίος με τη σειρά του “*παραπλανήθηκε*” και θεώρησε μόνη επιλογή της τον κατευνασμό των λαϊκών, μαζικών αντιδράσεων και τον ενστερνισμό της διαχειριστικής αστικής λύσης, που προέβαλε ο Παπανδρέου.

Ε. Επίλογος/ Συμπεράσματα

Η ιστορική συνέχεια, κυρίως η επιβολή της Χούντας των Συνταγματαρχών τον Απρίλιο του 1967, έρχεται να καταλύσει και *επίσημα* το δημοκρατικό πολίτευμα· ή τουλάχιστον αυτό θα μας διδάξει η επίσημη ιστορία, καθώς μετά την εντρύφηση στις εβδομήντα μέρες του θέρους του 1965 είναι πασιφανές πως το πολίτευμα είχε ήδη διαρρηχθεί “με κάθε επισημότητα” με το βασιλικό πραξικόπημα. Εδώ βέβαια, μπορεί να τεθεί και το ερώτημα πως, έπειτα και από την αναφορά στη δομή του Κράτους Δεξιάς και τους μαζικούς κοινωνικούς αποκλεισμούς και εκδιώξεις, αν ίσχυε καν το δημοκρατικό πολίτευμα πριν τις παλατιανές παρεμβάσεις, με την απάντηση να μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως.

Αρχής γενομένης, λοιπόν, από τον *αντεπαναστικό* τρόπο λειτουργίας του Κράτους Δεξιάς, όπως αρθρώνεται τη μετεμφυλιακή περίοδο, όπου οι πρακτικές και λειτουργίες του αναλύθηκαν και σε παρασκηνιακό επίπεδο με τους παρακρατικούς μηχανισμούς στα πλαίσια του “αντικομμουνιστικού αγώνα”, διαφαίνεται ο δρόμος για τη ιστορική εξέλιξη σε μια δικτατορία. Ας σημειωθεί επίσης, πως ο ρόλος του Στρατού τις μέρες των Ιουλιανών φαίνεται να μην είναι πρωταγωνιστικός, να *αφήνει* τρόπον τινά, τους άλλους δύο μηχανισμούς εξουσίας (Εκτελεστική Εξουσία και Μοναρχία) να εμπλέκονται και να επιλύουν τη κρίση, ενώ ο ίδιος να παραμένει επάγρυπνος και έτοιμος να τεθεί σε λειτουργία “όταν χρειαστεί”, δηλαδή παραμονές, ουσιαστικά, των εκλογών του '67. Οι αμερικανικές παρεμβάσεις διαμέσου CIA σε συνεργασία με την ΚΥΠ και λοιπά παραλειπόμενα όσον αφορά την εγκαθίδρυση του δικτατορικού καθεστώτος, όπως είναι προφανές, δε θα μπορούσαν να εκφραστούν ως όφειλαν σε ένα επιλογικό σημείωμα μιας πτυχιακής εργασίας· δημιουργεί άρ' αυτά τη δυναμική για μια επομένη, ενδελεχή μελέτη.

Στο κεντρικό ερώτημα που τέθηκε εισαγωγικά περί νομιμοποίησης ενός πολιτικού συστήματος, όπως μελετήθηκε στην μετεμφυλιακή Ελλάδα- και σε θεσμικό επίπεδο, όσο σε επίπεδο λαϊκής δυναμικής- αναδεικνύονται τα όρια της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και της νομιμότητας της. Πιο συγκεκριμένα, οι ακροβασίες μεταξύ τύπων, νόμων, θεσμικών λειτουργιών και της παραποίησης και υπέρβασης αυτών, ξετυλίγονται ιστορικά ως *παρωδία* της σύγχρονης, αστικής δημοκρατίας· εγείροντας, βεβαίως, το ερώτημα κατά πόσο η νεωτερική θεώρησης της αστικής δημοκρατίας, βασίζεται *de facto* σε τέτοιου είδους ακροβασίες και προβολής της νομιμότητας ως το έννομο, όπως αναφέρθηκε, άλλωστε, και στα πλαίσια της εργασίας. Αν είναι ένα ή περισσότερα τα ιστορικά παραδείγματα ώστε να

επιβεβαιωθεί η παραπάνω άποψη, ένα είναι βέβαιο, πως στη περίπτωση της κρίσης του '65, όχι μόνο διαρρηγνύεται η τυπική νομιμότητα, αλλά ακόμη και η προσπάθεια επιφανειακής διατήρησης αυτής, οδηγεί σε τυπική- άτυπη, θεσμική- αντισυνταγματική διάλυση της.

Η κρίση εκπροσώπησης, παρόλα αυτά, παραποιώντας τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα, φαίνεται εξόφθαλμα που πίπτει της νομιμότητάς της. Το πραγματικό ερώτημα, το οποίο δύσκολα μπορεί να απαντηθεί, είναι η νομιμοποίηση που προήλθε, δόθηκε ή και πάρθηκε από τα κάτω, από τις λαϊκές μάζες που αντιδρούσαν. Η- έως και αυθόρμητη- αντίδραση του λαού στην απομάκρυνση Παπανδρέου έρχεται να ξεπεράσει το ίδιο το γεγονός της αντισυνταγματικής παρέμβασης του Παλατιού και αρθρώνει με τη σειρά του, ένα αίτημα για απομάκρυνση του θεσμού αυτού καθ' εαυτού. Η δυναμική, τα μέσα πάλης και η μαζικότητα και πολυμορφικότητα του κινήματος αυτού, σαρώνει και τους ίδιους του πολιτικούς φορείς εμπλεγμένους, όπως τον Παπανδρέου για παράδειγμα, που ουδέποτε είχε εκφράσει τη αίτημα της καθεστωτικής αλλαγής. Επομένως, η αποσταθεροποίηση του πολιτικού συστήματος, η *κρίση της νομιμοποίησής του* δηλαδή, επήλθε από τον ίδιο τον κυρίαρχο λαό, ο οποίος με τη σειρά του, μέσω μια σειρά γεγονότων και συνθηκών που αναπτύχθηκαν σε αυτή την εργασία, κατευνάζεται και αναμένει. Οι εκλογές που δεν διεξήχθησαν, πιθανόν να μας έδιναν στοιχεία για τη λαϊκή συμπεριφορά εκφραζόμενη σε ψήφους, καθότι όμως, το γεγονός δε συντελέστηκε, δύναται να σταθούμε στην επιλογή της ευρείας πλειοψηφίας των εξεγερθέντων του Ιουλίου- Αυγούστου να εναποθέσουν τη δυναμική τους στα χέρια του Παπανδρέου. Τόσο οι καταβολές, πρώιμες πολιτικές, όσο και η τακτική του Παπανδρέου κατά τη κρίση του '65, αναλύθηκαν στο κεφάλαιο Δ και δόθηκε, έτσι, μια σαφής κατεύθυνση στις πολιτικές ενέργειες και επιλογές του, κυρίως προς τη λήξη της κρίσης εκπροσώπησης, δηλαδή έπειτα από το Συμβούλιο του Στέμματος στις αρχές του Σεπτεμβρίου και στη συγκρότηση της κυβέρνησης Στεφανόπουλου, αργότερα τον ίδιο μήνα. Οι μήνες που ακολούθησαν αποτελούσαν συνεχόμενο προεκλογικό αγώνα, όπου η ΕΚ καρπωνόταν το αγωνιστικό απόηχο των διαδηλώσεων των Ιουλιανών.

Συνεπώς, το ερώτημα γιατί οι καταπιεσμένες, αποκλειόμενες, λαϊκές μάζες εναπόθεσαν τη δυναμική τους σε μια πολιτική φυσιογνωμία, όπως ο Γεώργιος Παπανδρέου δεν κατόρθωσε να απαντηθεί με σαφή, εμπειρισταωμένο τρόπο χωρίς να προβεί σε άτοπα έως και μηχανιστικά συμπεράσματα, όπως το ότι ήταν δεινός πολιτικός ρήτορας για παράδειγμα. Βεβαίως, ο ιστορικός ορίζοντας των εν λόγω λαϊκών μαζών, δε τους επέτρεψε να ασκήσει την κριτική, που δύναται να ασκήσουμε σήμερα εμείς.

Καταλήγοντας, λοιπόν, η απόπειρα αιτιολόγησης των παραπάνω μπορεί να διερευνηθεί στα όρια που προσφέρει το εν λόγω πολιτικό σύστημα· η νομιμοποίηση που επιζητά η ίδια η αντιπροσωπευτική, αστική δημοκρατία, αποδεικνύεται *ευέλικτη*- να συστέλλεται ή να διαστέλλεται ανάλογα με την ανάγκη επίτευξης ενός σκοπού. Στα *ευέλικτα* πλαίσια αυτά, η - έστω και τυπική- νομιμοποίηση που *αναγκαία* οφείλει να αποδίδει ο κυρίαρχος λαός, δύναται να παραφραστεί από τους μηχανισμούς του συστήματος αυτού. Δηλαδή, η δυσaréσκεια του λαού μεταφράζεται σε αποδοκιμασία της καθεστηκυίας ιδεολογίας, αλλά (στα ευέλικτα όρια του συστήματος) εκφράζεται με την ανάθεση σε εκλεγμένους αντιπροσώπους, δημιουργώντας την (ψευδ)αίσθηση της επίλυσης του αιτήματος προς όφελος του λαού, και όχι προς όφελος αναπαραγωγής του υπάρχοντος συστήματος. Η ατραπός της λογικής της πολιτικής και κοινωνικής ανάθεσης επομένως, δημιουργεί μια ταξική *σύγχυση*, σχετικά με τη διεκδίκηση των συμφερόντων του κυρίαρχου, πλειοψηφικού λαού, έναντι των μειωψήφουμένων μηχανισμών εξουσίας. Η αντίδραση και διαφοροποίηση, που εγκολπώνεται από το σύστημα αυτό και παρουσιάζεται ως αναπόσπαστο δικαίωμα πολιτικής έκφρασης, στα όρια πάλι της σύγχρονης, αστικής δημοκρατίας, μεταφράζεται ως απαραίτητη εκτόνωση, που σύντομα κατευνάζεται.

Ο συμπτυγμένος πολιτικός χρόνος της κρίσης των Ιουλιανών του 1965 μας επιτρέπει να παρατηρήσουμε τις παραπάνω προβληματικές σε “αληθινό χρόνο” με θεσμούς και πρόσωπα σε σχεδόν αντίστοιχη “κατανομή ρόλων”. Παρόλα αυτά, αποτελεί ένα *μοτίβο*- μια πάγια πρακτική- η οποία δεν συναντάται μόνο στο αντιδραστικό, μετεμφυλιακό πολιτικό σύστημα, αλλά μπορεί να εντοπισθεί μέχρι και στα “ευήμερα” χρόνια της μεταπολίτευσης, όσο και στο τέλος αυτής, όπου βρισκόμαστε εμείς σήμερα, με την έννοια της κοινωνικής και πολιτικής νομιμοποίησης να έχει διαφύγει από τα χέρια του κυρίαρχου λαού και να διαστρεβλώνεται για την αναπαραγωγή ενός -ad hoc τελικά-στρεβλού πολιτικού συστήματος, που καθ’ όνομα, ορίζεται ως σύγχρονη, αστική δημοκρατία.

ΣΤ. Βιβλιογραφία

- Meyaud, Jean “Οι Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα, τόμος Β’: Βασιλική Εκτροπή και Στρατιωτική Δικτατορία”, β’ έκδοση, μετάφραση: Π. Μερλόπουλος, εκδ. Σαββάλας, 2002
- Meynaud, Jean “Οι Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα, τόμος Α’: 1946- 1965, β’ έκδοση, μετάφραση: Π. Μερλόπουλος, εκδ. Σαββάλας, 2002
- Βερναρδάκης Χριστόφορος & Μαυρήs Γιάννης, “Κόμματα και Κοινωνικές Συμμαχίες στη Προδικτατορική Ελλάδα: Οι προϋποθέσεις της μεταπολίτευσης”, εκδ. Εξάντας, 1991
- Πουλαντζάς, Νίκος “Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις”, Α’ & Β’ τόμος, γ’ έκδοση, μετάφραση: Κώστας Φιλίνης, εκδ. Θεμέλιο, 1982
- Στεφανίδης, Ιωάννης “...Η Δημοκρατία Δυσχερής; Η Ανάπτυξη των Μηχανισμών του “Αντικομμουνιστικού Αγώνος” 1958- 1961”, Μνήμων 29, 2008
- Τρίκκας, Τάσος “ΕΔΑ: 1951-1967: Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς”, Τόμος Α’: Η Ανασυγκρότηση, εκδ. Θεμέλιο, 2009
- Τρίκκας, Τάσος “ΕΔΑ: 1951-1967: Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς”, Τόμος Β’: Η Δεκαετία των Άκρων”, εκδ. Θεμέλιο, 2009
- Χαραλάμπης, Δημήτρης “Στρατός και Πολιτική Εξουσία: Η δομή της εξουσίας στην μετεμφυλιακή Ελλάδα”, εκδ. Εξάντας, 1985